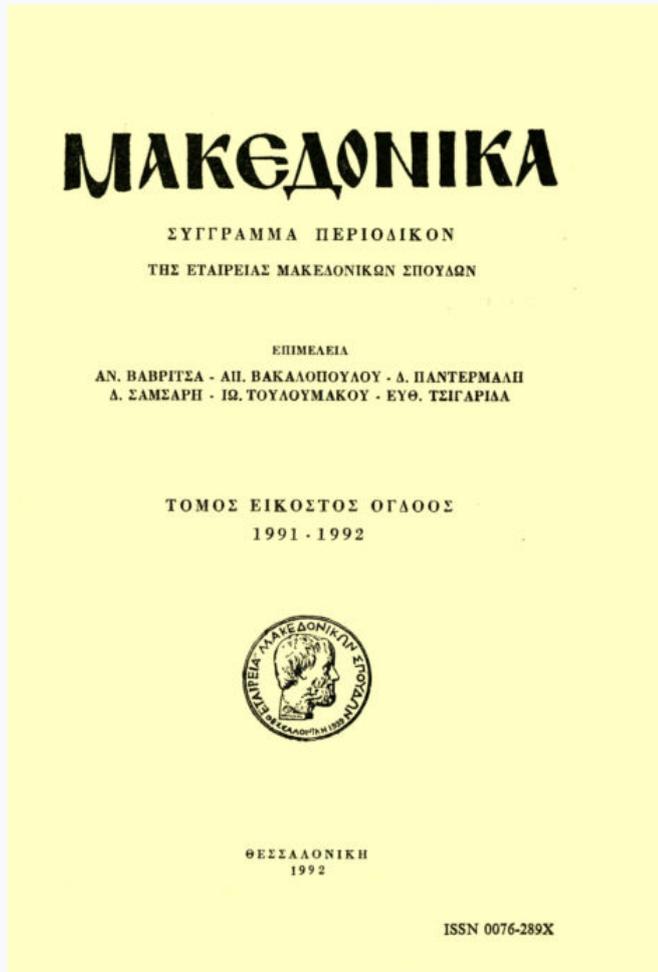

Μακεδονικά

Τόμ. 28 (1992)

Αποστολή Ιησουϊτών στη Μακεδονία το 17ο και 18ο αιώνα. Μέρος β'

Μάρκος Ν. Ρούσσοσ-Μηλιδώνης

doi: [10.12681/makedonika.152](https://doi.org/10.12681/makedonika.152)

Copyright © 2014, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ρούσσοσ-Μηλιδώνης Μ. Ν. (1992). Αποστολή Ιησουϊτών στη Μακεδονία το 17ο και 18ο αιώνα. Μέρος β'. *Μακεδονικά*, 28, 197-227. <https://doi.org/10.12681/makedonika.152>

ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΙΗΣΟΥΪΤΩΝ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΤΟ 17ο ΚΑΙ 18ο ΑΙΩΝΑ

ΜΕΡΟΣ Β΄

Στον ΚΖ΄ τόμο των «Μακεδονικών» (σελ. 32-62), δημοσιεύτηκε το Α΄ μέρος της μελέτης «Αποστολή Ιησουϊτών στη Μακεδονία το 17ο και 18ο αιώνα». Σ' αυτόν εδώ τον τόμο περιγράφεται η «κινητή ιεραποστολή» των Ιησουϊτών της Κωνσταντινούπολης στη Μακεδονία κατά το 17ο αιώνα και η πρώτη δράση τους σ' αυτήν μετά τη μόνιμη εγκατάστασή τους στη Θεσσαλονίκη το 1706.

Το Β΄ μέρος επεκκινείται χρονικά από το 1726, έτος άφιξης του ιερομονάχου Ιωάννου Βαπτιστή Souciet στη μητρόπολη του Θερμαϊκού, εως την προσωρινή απαγόρευση του τάγματός του από τον πάπα Κλήμεντα ΙΔ΄, στις 21 Ιουλίου 1773. Το έτος αυτό οριοθετεί το τέλος της παρουσίας του τάγματος του Ιησού στο βορειοελλαδικό χώρο, ενώ σε άλλες περιοχές της Ελλάδος, όπως στην Αττική, Σύρο και Τήνο, η αποστολή τους συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Στη Θεσσαλονίκη και μέχρι πρόσφατα στην Καβάλα τους αντικατέστησαν οι ιερομόναχοι της Ιεραποστολής, γνωστοί και ως «Λαζαριστές».

Κύρια σημεία του Β΄ αυτού μέρους, που θα επιτρέψει στους αναγνώστες των «Μακεδονικών» να αποκτήσουν μια ολοκληρωμένη εικόνα του έργου των μαθητών του Ιγνατίου Λουόλα¹ στη Μακεδονία, είναι η συγγραφική κυρίως δραστηριότητα του Ι. Β. Souciet, που μας πρωτογνώρισε η Α. Ξανθοπούλου-Κυριακού², η ίδρυση της καθολικής ενορίας Θεσσαλονίκης το 1740, η ανοικοδόμηση της εκκλησίας του Αγίου Λουδοβίκου το 1743, που την αντικατέστησε στο τέλος του περασμένου αιώνα ο σημερινός ναός της Αμιάντου Συλλήψεως της Θεοτόκου³, και η ηρωική μορφή του Φραγκίσκου Guérin du Rocher, ο οποίος, μετά από μια γόνιμη εξαστία στη Μακεδονία (1767-1773), επανήλθε στο Παρίσι για να υποστεί το μαρτυρικό θάνατο στις 3 Σεπτεμβρίου 1792.

1. Ιγνάτιος Λουόλα (1491-1556). Ιδρυτής του τάγματος των Ιησουϊτών. Μ. Ρούσσο-Μηλιδώνη, Αποστολή των Ιησουϊτών στη Μακεδονία το 17ο και 18ο αιώνα, «Μακεδονικά» ΚΖ΄ (1989-1990) 33.

2. Α. Ξανθοπούλου-Κυριακού, Περιγραφή της Θεσσαλονίκης από τον Père Jean-Baptiste Souciet, «Μακεδονικά» Η΄ (1968) 185 κ.ε.

3. Στην οδό Φράγκων 19.

A. Ο ιερομόναχος I. B. Souciet (1726-1738) και το συγγραφικό του έργο

α) βιογραφικά

Από ευσεβή οικογενεια, που πρόσφερε στο τάγμα των Ιησουϊτών και τα έξι αγόρια της, ο I. B. Souciet γεννήθηκε στην πόλη Bourges, στις 12 Ιουλίου 1684. Σε ηλικία 17 ετών έγινε δεκτός στο Δοκίμιο των Παρισίων. Στην ίδια πόλη ολοκλήρωσε τις φιλοσοφικές και θεολογικές σπουδές, που του επέτρεψαν να χειροτονηθεί ιερέας το 1714.

Τις αξιόλογες λογοτεχνικές του ικανότητες και τα έντονα αρχαιολογικά του ενδιαφέροντα μετέδωσε στους μαθητές του Κολεγίου των Παρισίων όπου δίδαξε με επιτυχία πριν έρθει στην Κωνσταντινούπολη, τον Ιανουάριο του 1726. Προορισμός του ήταν η Θεσσαλονίκη, όπου αντικατέστησε το ίδιο έτος το μετατεθέντα στη μονή Νάξου π. Φραγκίσκο Tarillon, τον ιεραπόστολο που χαρακτήρισε το 1714 τη Μακεδονία ως «εκλεκτό διαμέρισμα της Ελλάδος»¹.

Ο I. B. Souciet ήταν από τους πνευματικούς εκείνους ανθρώπους που ένωναν αρμονικά την προσευχή, την ποιμαντική και την πνευματική δράση κατά το ιδανικό του δυτικού μοναχισμού «ora et labora» (προσεύχου και εργάζου).

Το έργο του στη Θεσσαλονίκη, όπου, με μια διακοπή τεσσάρων ετών στη μονή Σμύρνης (1733-1737), έζησε έως το θάνατό του στις 20 Ιανουαρίου 1738, γνωρίζουμε από την αλληλογραφία με τον αδελφό του Στέφανο², διακεκριμένο επιστήμονα και κύριο συντάκτη του ιησουϊτικού περιοδικού «Mémoires de Trénou»³.

Στη Θεσσαλονίκη ο I. B. Souciet έφτασε στις αρχές Φεβρουαρίου 1726. Κύρια αποστολή του ήταν η πνευματική εξυπηρέτηση των Γάλλων εμπόρων, των πληρωμάτων ευρωπαϊκών πλοίων, που σγκυροβολούσαν στο Θερμαϊκό, και των χρ στιανών καταδίκων στις οθωμανικές γαλίες. Όμως, όπως το διαπιστώνουμε από την πρώτη επιστολή που έστειλε στον αδελφό του Στέφανο στις 31 Ιουλίου 1726, τα φιλολογικά και αρχαιολογικά του ενδιαφέροντα δεν ήταν λιγότερο σημαντικά από την ιεραποστολική του δράση.

1. Φραγκίσκος Tarillon (1666-1735). Βλ. Μ. Ρούσσος-Μηλιδώνη, Ιησουΐτες του 17ου και 18ου αιώνα περιγράφουν το Αιγαίο, Αθήνα 1989, σ. 101-110.

2. Στεφανός Souciet (1671-1744). Βιογραφικά εις C. S o m m e r v o g e l, Bibliothèque de la Compagnie de Jésus, Bruxelles-Paris 1891, τόμοι 12. Αναστατική έκδοση 1960, τόμ. VII, στήλη 1396-1404.

3. Στο περιοδικό των Ιησουϊτών «Memoires de Trénou» δημοσιεύτηκαν ενδιαφέρουσες περιγραφές περιοχών της Ελλάδος, όπως για την Αθήνα και τον Εύριπο από τον π. I. Π. Babin.

β) *Φιλολογικά και αρχαιολογικά ενδιαφέροντα του I. B. Souciet*

Μία από τις πρώτες φροντίδες του ήταν η συγκέντρωση πληροφοριών για τα χειρόγραφα και τις βιβλιοθήκες του Αγίου Όρους, που είχαν και παλαιότερα επισύρει την προσοχή των συναδέλφων του Ισαάκ d'Aultry, Φραγκίσκου Richard και Φραγκίσκου Braconnier¹.

Για να συγκεντρώσει τις σχετικές πληροφορίες που ενδιέφεραν τόσο τον ίδιο, όσο και το λόγιο αδελφό του Στέφανο, επεδίωξε να συναντηθεί με ανθρώπους που γνώριζαν τον Άθωνα και τους θησαυρούς του. Έτσι μπόρεσε να γράψει στην επιστολή της 31 Ιουλίου ότι είχε ήδη γνωριστεί με τον Ιβηρίτη μοναχό Αβακούμ και έναν Εβραίο έμπορο βιβλίων. Ο πρώτος βρισκόταν καθ' οδόν προς τη Ρώμη μεταφέροντας μεσαιωνικά έγγραφα, ενώ ο δεύτερος επρόκειτο να ταξιδέψει στον Άθωνα για να αγοράσει βιβλία².

«Άκουσα», γράφει στις 31 Ιουλίου 1726, «ότι στο Άγιον Όρος υπάρχουν πολλά χειρόγραφα ελληνικά, εβραϊκά και συριακά. Εφόσον παραμείνω στη Θεσσαλονίκη, θα επισκεφτώ τις μονές που απέχουν από δω δυο μόλις μέρες. Επί τόπου θα γνωρίσω ό,τι ενδιαφέρον υπάρχει σ' αυτές. Δε νομίζω όμως ότι οι μοναχοί είναι διατεθειμένοι να μας πουλήσουν βιβλία τους. Στην Κωνσταντινούπολη διάβασα το Υπόμνημα του π. Braconnier για τον Άθωνα, αν θυμάμαι καλά, τον επισκέφτηκε το 1706 με εντολή του κόμητα de Pontchartrain. Η έκθεσή του είναι ενδιαφέρουσα και λεπτομερής. Σ' αυτήν περιγράφονται οι εκκλησίες, οι μονές, οι θησαυροί και τα λείψανα των Αγίων»³.

Εν τω μεταξύ ο Souciet γνωρίστηκε με τον οικονόμο της μητρόπολης Θεσσαλονίκης, ο οποίος προσφέρθηκε να μεσολαβήσει για την προμήθεια καταλόγου βιβλίων των μονών. Όμως, μετά από διασταύρωση πληροφοριών έφτασε στο συμπέρασμα ότι τα βιβλία αυτά δεν ήταν τόσο σημαντικά όσο πιστευόταν. Εκτός από τις πληροφορίες αυτές, στις επιστολές της 25 Νοεμβρίου 1727 και 9 Οκτωβρίου 1729, γράφει στο Στέφανο ότι οι μοναχοί αποφεύγουν με επιμέλεια να δώσουν συγκεκριμένα στοιχεία για τους θησαυρούς και τις βιβλιοθήκες τους. Προσθέτει μάλιστα ότι και αυτός ο ικανότατος πατριάρχης Ιεροσολύμων Χρυσανθος Νοταράς (1707-1732), που επισκέφτηκε ειδικά τον Άθωνα, δεν κατόρθωσε να γνωρίσει τον πλούτο των βιβλιοθηκών του.

1. Μ. Ρ ο υ σ σ ο υ - Μ η λ ι δ ώ ν η, Αποστολή Ιησουϊτών, σ. 34-37 (I. d'Aultry), σ. 37-40 (Φ. Richard), σ. 52-56 (Φ. Braconnier).

2. G. H o f m a n n S. J., Jesuiten und der Athos, εις «Monumenta Historica Societatis Jesu» (MHSJ) VIII (Roma 1939) 30.

3. H e n r i O m o n t, Missions archéologiques françaises en Orient au XVII et XVIII siècles, Documents publiés par—, τόμος 2, Paris 1902, τ. II, στήλη 726.

Περισσότερο σημαντική είναι η επιστολή της 19 Σεπτεμβρίου 1726, που έχει για αντικείμενο το εμπόριο αρχαίων νομισμάτων στη Θεσσαλονίκη: «Στη Θεσσαλονίκη είναι άφθονα τα αρχαία νομίσματα. Ο κ. des Roches, έμπιστος του κ. Dandrezel¹, βρίσκεται εδώ από ένα χρόνο. Αγόρασε περί τα ογδόντα ενδιαφέροντα και καλοδιατηρημένα αργυρά νομίσματα και τέσσερα ή πέντε χρυσά. Μερικά φέρουν τη μορφή του Φιλίππου, βασιλιά της Μακεδονίας, και του γιού του Μεγάλου Α' εξάνδρου. Τα υπόλοιπα απεικονίζουν ύπατους και αυτοκράτορες. Σε ορισμένα από αυτά δε διακρίνονται οι μορφές. Η μεγάλη ζήτηση αυξάνει την τιμή τους. Αν θυμάμαι καλά, ο κ. des Roches πλήρωσε τα αργυρά περί τις είκοσι πέντε δεκάρες της δραχμής (drachme). Δυστυχώς εδώ δεν υπάρχει κατάλογος νομισμάτων. Θα με εξυπηρετούσες πολύ, αν μου έστελνες ένα γαλλικό. Ο π. Tarillon, που είναι τώρα ηγούμενος στη μονή Νάξου, μου είπε στην Κωνσταντινούπολη ότι σου είχε ταχυδρομήσει σχέδια νομισμάτων, τα οποία είχε δει στη Θεσσαλονίκη»².

Στις 12 Μαΐου 1727, ο π. Souciet γράφει στον αδελφό του Στέφανο ότι ο εξάδελφος του οικονόμος της μητρόπολης Θεσσαλονίκης Μαλάκης, πρόκειται να του παραδώσει 109 αργυρά νομίσματα, τα οποία θα πουληθούν για λογαριασμό της χήρας του Χιώτη καθολικού δραγουμάνου Θεσσαλονίκης Αντωνίου Girardin. Ο αποδέκτης της επιστολής ερωτάται, αν ενδιαφέρεται για την αγορά τους.

Αλλά και από άλλες επιστολές, όπως της 15 Ιουλίου 1727, μαθαίνουμε πόσο έντονο ήταν το εμπόριο αρχαίων νομισμάτων στη Θεσσαλονίκη. Εν τω μεταξύ ο οικονόμος στη μητρόπολη Θεσσαλονίκης είχε προμηθεύσει στον π. Ιωάννη Βαπτιστή κατάλογο με χειρόγραφα των μονών του Αγίου Όρους που του είχε υποσχεθεί. Σε επιστολή της 9 Αυγούστου 1729, με τον ίδιο πάντα αποδέκτη, απαριθμεί μερικά απ' αυτά: κείμενα της Αγίας Γραφής, των Πράξεων των Αποστόλων, του Ιωάννη Δαμασκηνού, του Γρηγορίου Ναζιανζηνού (Ομιλίες), του Αγίου Μαξίμου του Μάρτυρος, και του Στράβωνος. Ένα άλλο περιέχει το έργο του σφετεριστού του βυζαντινού θρόνου Ιωάννη Καντακουζηνού.

Κατά την επιστολή της 9 Αυγούστου 1729, αξιόλογα είναι τα χειρόγραφα που πληρούν τους εξής τρεις όρους: α) είναι ανέκδοτα έργα σημαντικών συγγραφέων. β) συμβάλλουν στη συμπλήρωση ή διόρθωση δημοσιευθέντων κλασικών συγγραμμάτων. γ) Έχουν τύπο γραφής που ευκολύνει την ανάγνωση παλαιών ή ημικατεστραμμένων χειρογράφων.

1. Ο υποκόμης d'Andrezel χρημάτισε πρέσβης της Γαλλίας στην Κωνσταντινούπολη από το 1724-1727.

2. Henri Omond, Missions, ό.π., II, στήλη 727.

Στην επιστολή της 20 Αυγούστου 1729, ο Στέφανος Souciet πληροφορείται από τον αδελφό του για την πορεία της αποστολής των Fourmont και Sevin που είχαν σιαλεί στην Ανατολή από το Λουδοβίκο ΙΕ΄ για την αγορά βιβλίων προς εμπλουτισμό της βιβλιοθήκης του. Ο επιστολογράφος προβλέπει ότι η αποστολή τους δε θα πάει καλά, γιατί, μόλις έμαθαν οι «παμπόνηροι» Ανατολίτες ότι στάλθηκαν από το βασιλιά, απαιτήσαν εξωφρενικά ποσά.

«Ο κ. Fourmont αναχώρησε πριν από πέντε ή έξι μήνες προς άγρα χειρογράφων στα ερείπια των Αθηνών. Δεν έχει όμως πολλές πιθανότητες να ανακαλύψει κάτι το αξιόλογο, αφού στην πόλη αυτή δεν υπάρχει σημαντικό μοναστήρι. Δε θα έχει περισσότερη επιτυχία στην Πελοπόννησο, αν βέβαια φτάσει έως εκεί. Ό,τι ενδιαφέρον υπήρχε το πήραν οι Ενετοί. Ίσως να έχει περισσότερη τύχη στην Πάτμο και στην Πάρο, όπου υπάρχουν πολλά μοναστήρια. Και στην Κρήτη υπάρχει ένα πολύ σημαντικό μοναστήρι... Ο κ. Sevin παραπονέθηκε, γιατί δεν τον πληροφορήσε ότι έχεις αδελφό στη χώρα αυτή. Με παρακάλεσε να μεσολαβήσω σε έμπορο της Θεσσαλονίκης, από τον οποίο ζήτησε να του προμηθεύσει ορισμένα χειρόγραφα. Στην πόλη μας διατίθενται τόσο λίγα, ώστε δε νομίζω ότι θα βρει αυτά που ζητά... Μόλις έλαβα επιστολή από τον π. du Ban¹, ο οποίος αγνοεί ποια θα είναι τα αποτελέσματα της αποστολής των κυριών αυτών. Γνωρίζει μόνο τη μεγάλη προσπάθεια που καταβάλλει ο Sevin για να αποκτήσει ελληνικά και αρμενικά βιβλία. Έχει αγοράσει πολλά, ιδίως αρμενικά, των οποίων όμως δεν είναι σε θέση να ελέγξει την αξία. Ούτε γνωρίζει την αρμενική ούτε υπάρχουν ειδικοί που θα μπορούσαν να τον συμβουλευθούν. Λέει ότι του αρκεί η αύξηση του πακέτου που θα μεταφέρει στη Γαλλία. Περισσότερο από ό,τι στην Κωνσταντινούπολη, τα καλά αρμενικά βιβλία εκδίδονται στη Ρώμη και στη Βενετία². Πριν δεκαπέντε χρόνια, ένας πρώην ιεραπόστολος στην Ανατολή, ο π. Villotte, ο οποίος γνωρίζει άπταιστα την αρμενική, εξέδωσε στη Ρώμη αρμενικό λεξικό και γραμματική³.

Η πολύ ενδιαφέρουσα αυτή επιστολή τελειώνει με την πληροφορία για τη μεγάλη πυρκαγιά, που κατέστρεψε κατοικημένη από Έλληνες και

1. Ο π. du Ban έδρασε κυρίως στις ανατολικές επαρχίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και στην Περσία.

2. Εκδόσεις του αρμενικού Κολεγίου της Ρώμης που ίδρυσε ο πάπας Γρηγόριος ΙΓ΄ (1572-1585) και της μονής Μεχταριστών στο νησί Αγίου Λαζάρου στη Βενετία.

3. Ιάκωβος Villotte (1656-1743), ιεραπόστολος στην Κωνσταντινούπολη και Ισπαχάν της Περσίας. Δημοσίευσε στη Ρώμη το 1714 «Λατινοαρμενικό Λεξικό» και στο Παρίσι το 1730 «Ταξίδι ιεραπόστολου του τάγματος του Ιησού στην Τουρκία, Περσία, Αρμενία Αραβία, Βαρβαρία».

Εβραίους συνοικία της Κωνσταντινούπολης. Ο Souciet θρηνεί την αποτέφρωση της πλούσιας σε χειρόγραφα βιβλιοθήκης του ηγεμόνα της Βλαχίας Νικολάου Μαυροκορδάτου, που είχε χρηματίσει μαθητής του Τηνιακού ησουίτη Ιακώβου Πιπέρη¹.

Τα βιβλιογραφικά ενδιαφέροντα του Ι. Β. Souciet δεν περιορίστηκαν στο Άγιον Όρος και τη Θεσσαλονίκη. Με τη μεσολάβηση του στρατηγού των Κοζάκων κόμη Φιλίππου δ'Ορίγκ, κάτοικου Θεσσαλονίκης, κατόρθωσε ν' αποκτήσει κατάλογο τριακοσίων βιβλίων και χειρογράφων της μονής Σινά. Από τους 300 τίτλους ανέγραψε για τον αδελφό του τους σαράντα ένα πιο σημαντικούς: α) Αντίρρησις προς Νείλον τον Θεσσαλονίκησ περί αρχής του πάπα. β) Βασιλείου Μακεδόνοσ κεφάλαια παραινετικά. γ) Γρηγορίου του Θεολόγου Λόγοι. δ) Γερασίμου Αλεξανδρείασ Λόγοι διάφοροι εις τας θεομητορικός εορτάσ. ε) Σύνοδοσ της Φλωρεντίας του πρεσβυτέρου Μαρτινεγγίου. στ) Ψαλτηρίου εξήγησισ Ξιφιλίνου² κ.ά.

γ) Περιγραφή της Θεσσαλονίκης

Το καλοκαίρι του 1733 ο Ι. Β. Souciet μετατέθηκε στη μονή Σμύρνης³. Τη μετάθεσή του ανήγγειλε στον αδελφό του Στέφανο στις 18 Ιουλίου 1733, ενώ η πρώτη επιστολή που απηύθυνε προς αυτόν από τη Σμύρνη φέρει ημερομηνία 30 Νοεμβρίου. Σ' αυτήν απαντά με επιστημονική ακρίβεια σε παλαιότερες ερωτήσεις για απολιθωμένα όστρακα στην ενδοχώρα της Θεσσαλονίκης και για αρχαιότητες της Μακεδονίας. Στην ίδια επιστολή γράφει ότι ολοκλήρωσε την «Περιγραφή της πόλεωσ Θεσσαλονίκης», που δημοσιεύτηκε το 1755 στον Θ' τόμο της συλλογής «Nouveaux Mémoires des Missions de la Compagnie de Jesus en Orient» (σελ. 256-320) (Νέα Υπομνήματα των ιεραποστολών του τάγματοσ του Ιησού στην Ανατολή). Επανεκδόθηκε το 1838, στον Α' τόμο της σειράσ «Lettres édifiantes et curieuses concernant l'Asie, l'Afrique et l'Amérique avec quelques relations nouvelles des missions et des notes géographiques et historiques. Publiées par

1. Ο Νικόλαοσ Μαυροκορδάτοσ (1670-1730) και ο πατέρασ του Αλεξάνδροσ ο εξ Απορρήτων μαθήτευσαν στοσ Ιησουίτεσ της Κωνσταντινούπολησ. Ο πρώτοσ είχε δάσκαλο τον Τηνιακό Ιησουίτη Ιάκωβο Πιπέρη και ο δεύτεροσ το Γάλλο Φραγκίσκο Martin, ο οποίοσ τον έστειλε στο Κολέγιο Αγίου Αθανασίου της Ρώμησ για να συνεχίσει τισ σπουδέσ του, Βλ. Ζαχαρία Γσιρπανλή, Το Ελληνικό Κολλέγιο της Ρώμησ και οι μαθητέσ του, 1576-1700, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 606-608, αρ. 522.

2. Επιστολή της 20 Οκτωβρίου 1729.

3. Η μονή Ιησουιτών Σμύρνησ ιδρύθηκε το 1624 από τον πρωθηγούμενο Κωνσταντινουπόλεωσ π. Φραγκίσκο de Canillac με τη συμπαραστάση του πρώτου Γάλλου πρόξένου την πόλη Napollon.

M. L. Aimé-Martin, Paris 1838-1843 (τόμοι 4), τόμος Α' (σελ. 71-80): Εποικοδομητικές και παράδοξες επιστολές περί Ασίας, Αφρικής και Αμερικής με νέες αναφορές περί των ιεραποστολών. Προστίθενται γεωγραφικές και ιστορικές σημειώσεις).

Από την πολύ σημαντική και πρωτότυπη περιγραφή της «νύμφης του Θερμαϊκού» αναδημοσιεύω τις πρώτες παραγράφους ιστορικού περιεχομένου:

«Η Θεσσαλονίκη ή Σαλονίκη (Salonique) ήταν κατά τους πρώτους αιώνες του χριστιανισμού πρωτεύουσα της Μακεδονίας. Σε βόρειο πλάτος 40 μοιρών και 6 βαθμών, είναι κτισμένη στο βάθος ενός μεγάλου κόλπου που φέρει το όνομά της. Σε απόσταση 3 έως 4 λευγών εκβάλλει ο Βαρδάρης που άλλοτε ονομαζόταν Αξιός. Το φυσικό και ασφαλές λιμάνι ή καλύπτρα αγκυροβόλιο της Θεσσαλονίκης εκτείνεται από τα νότια προς τα βορειοανατολικά. Σε πολύ παλιές εποχές η πόλη έφερε την ονομασία "Αλίζ". Οι Τούρκοι την αποκαλούν "Σελανίκ". Ο πατέρας του Μεγάλου Αλεξάνδρου Φίλιππος τη βάπτισε Θεσσαλονίκη σε ανάμνηση νίκης του επί των Θεσσαλών. Άλλοι υποστηρίζουν ότι η πόλη οφείλει την ονομασία της στην αδελφή του Μεγάλου Αλεξάνδρου, κόρη του Φιλίππου. Η πρώτη εκδοχή μου φαίνεται πιο σωστή.

Όταν ο απόστολος Παύλος κήρυξε το ευαγγέλιο στους Θεσσαλονικείς, πολλοί ειδωλολάτρες ασπάστηκαν το χριστιανισμό. Για να τους στερεώσει στη νέα πίστη τους, έστειλε το μαθητή του Τιμόθεο. Στους ίδιους έγραψε δύο επιστολές που μαρτυρούν την αγάπη του για την κοινότητα αυτή. Η Εκκλησία της Θεσσαλονίκης ανέδειξε πολλούς μάρτυρες. Ενδοξότερος είναι ο προκόνσολος Δημήτριος, ο οποίος μαρτύρησε επί Μαξιμιανίου.

Οι αρχιεπίσκοποι Θεσσαλονίκης κατείχαν τιμητική θέση μεταξύ των μητροπολιτών της Ελλάδος. Θεωρούντο μικροί πατριάρχες και ως τοποτηρητές ασκούσαν την εξουσία τους σ' όλη την έκταση της άλλοτε ρωμαϊκής επαρχίας του Ιλλυρικού¹. Με τον τίτλο του βικαριού² τίμησε ο πάπας Δάμασος τον αρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης Ασχόλιο (379-382). Σ' αυτόν ανέθεσε τη χειροτονία του νέου επισκόπου Κωνσταντινουπόλεως σε αντικατάσταση του Μαξίμου, κνικικού φιλοσόφου και σφετεριστού του πατριαρχικού θρόνου. Ο πάπας Σιρίκιος, διάδοχος του Δαμάσου, όρισε να μη διορίζεται επίσκοπος στην περιοχή Θεσσαλονίκης χωρίς την έγκριση

1. Η επαρχία του Ανατολικού Ιλλυρικού με πρωτεύουσα τη Θεσσαλονίκη υπαγόταν έως το 724 στη δικαιοδοσία του πάπα. Αφαιρέθηκε από αυτόν επί του εικονομάχου αυτοκράτορα Λεοντος Γ' του Ίσαυρου, επειδή η Ρώμη είχε ταχθεί με την παράταξη των εικονολατρών.

2. Vicarius στα λατινικά σημαίνει «τοποτηρητής».

του ποιμένα της. Γνωστοί ιεράρχες της πόλης αυτής είναι ο Ευστάθιος και ο ενωτικός Ισίδωρος, ο εκ των υστέρων μητροπολίτης Κιέβου¹.

Επί ρωμαιοκρατίας η Θεσσαλονίκη ήταν πρωτεύουσα της επαρχίας Μακεδονίας. Σ' αυτήν βαπτίστηκε ο Θεοδόσιος ο Μέγας από τον επίσκοπο Αντίοχο. Εδώ επίσης ο Θεοδόσιος καταδίκασε τον Αρειανισμό και φόνευσε επτά χιλιάδες επαναστάτες.

Το 1180 ο βασιλιάς Γουλιέλμος της Σικελίας κατέλαβε την πόλη. Το 1413 ο Ανδρόνικος Παλαιολόγος την πώλησε στους Ενετούς. Το 1422² καταλήφθηκε οριστικά από το σουλτάνο Μουράτ Β'. Από το έτος αυτό, η σημαντική αυτή πολιτεία στενάζει, όπως και η υπόλοιπη Ελλάδα, υπό τον οθωμανικό ζυγό.

Επτά χρόνια παραμονής, μου επέτρεψαν να γνωρίσω καλά την πόλη που σας παρουσιάζω. Τα τείχη της έχουν μήκος δύο λευγών. Δε νομίζω ότι ήταν ποτέ μεγαλύτερα. Στο υψηλότερο σημείο σώζονται υπολείμματα τείχους χιλίων μέτρων. Ανάμεσα στο τείχος αυτό και το τείχος που περιβάλλει σήμερα την πόλη η απόσταση περιορίζεται σε μερικά μόνο βήματα. Έξω από την πόλη δεν εντόπισα αρχιτεκτονικά ίχνη που θα επέτρεπαν να υποθέσουμε ότι υπήρχαν άλλοτε εκεί προάστια και τόποι διασκέδασης. Ψηλά στον περίβολο βρίσκεται το Επταπύργιο που άρχισε να καταρρέει. Δεν ήταν ποτέ αξιόλογο. Όμως σ' αυτό φυλάσσονται κανόνια που βρίσκονται σε καλή κατάσταση.

Στους πρόποδες του Επταπυργίου εκτείνεται οικισμός χωρισμένος με τείχη από την υπόλοιπη πόλη. Σ' αυτόν κατοικούν οι Τούρκοι... Η πόλη φρουρείται από οκτακοσίους γενιτσαρούς οι οποίοι συχνά ενοχλούν τους Έλληνες. Άλλοι τριακόσιοι γενιτσαροί έχουν επιδοθεί στο εμπόριο. Στο πιο ψηλό σημείο της πόλης υπάρχουν ωραία πανδοχεία με αυλές, γαλαρίες και σαλόνια που έχουν θέα προς τη θάλασσα.

Οι περισσότεροι από τους Έλληνες κατοικούν στους πρόποδες του λοφίσκου που βρίσκεται μέσα στην πόλη. Τα καλοφτιαγμένα σπίτια δε διαφέρουν από τα τουρκικά. Οι Εβραίοι κατέχουν το ένα τρίτο της Θεσσαλονίκης. Κατοικούν στις κάτω συνοικίες, στην αγορά και κατά μήκος των τειχών προς το μέρος της θάλασσας. Οι πλούσιοι έμποροι της εθνότητας αυτής έχουν ωραία σπίτια. Οι πιο πολλοί όμως είναι φτωχοί. Έχουν απεριποίητα σπίτια χωρίς καπνοδόχους, γιατί καίνε ελάχιστα ξύλα. Λόγω της έλλειψης

1. Από τους πλέον πιστούς υποστηρικτές της ενάσσεως των Εκκλησιών Ανατολής και Δύσης στη Σύνοδο της Φλωρεντίας (1439), ο Ισίδωρος προήχθη σε μητροπολίτη Κιέβου της Ουκρανίας.

2. Ο Μουράτ Β' κατέλαβε οριστικά τη Θεσσαλονίκη το 1430 και όχι το 1422.

υγιεινής και της κακής διατροφής προσβάλλονται από ασθένειες, όπως η πανώλη που χτυπά μόνον αυτούς».

Ακολουθεί περιγραφή της αψίδας του Γαλερίου και τριάντα τζαμιών, από τα οποία, όπως προσδιορίζει ο Souciet, μόνο τρία έως τέσσερα χτίστηκαν από τους Τούρκους. Τα άλλα, όπως η Αγία Σοφία και 'Αγιος Δημήτριος, το πιο σημαντικό θρησκευτικό μνημείο της πόλης, ήταν παλαιότερα εκκλησίες. Οι Έλληνες έχουν δεκατρείς ναούς και ένα μοναστήρι με δέκα έως δεκατρείς μοναχούς. Κατά εθνότητα οι Θεσσαλονικείς είναι Εβραίοι (18.000), Τούρκοι (10.000) και Έλληνες (9.000).

Αντί άλλης κριτικής για την περιγραφή της Θεσσαλονίκης από τον π. I. B. Souciet, που νομίζω ότι θα άξιζε να μεταφραστεί και δημοσιευτεί στο σύνολό της, ας μου επιτραπεί η αναδημοσίευση παραγράφου από την πραγματικά αξιόλογη μελέτη της Α. Ξανθοπούλου-Κυριακού για τον «Père Jean-Baptiste Souciet»: «Πραγματικά πολλές είναι οι ειδήσεις που μας δίνει ο Souciet για την ιστορία της πόλης, τα αρχαιολογικά της μνημεία, την οικονομική και πολιτική ζωή και την πολιτιστική της κίνηση. Αλλά και αυτή ακόμη η λαογραφία διεκδικεί το μερίδιό της. Έτσι μας μεταφέρει στη Θεσσαλονίκη του καιρού του, στη γραφική εκείνη και ζωντανή πόλη, στα στενοσόκακά της με το πολύχρωμο πλήθος των διαβητών και στα λιγοστά αρχαία της ερείπια, ανάμεσα στα οποία έχει απονекρωθεί το παρελθόν. Ο Souciet αρχίζει την έκθεσή του με μια αναδρομή στην απώτερη αρχαιότητα, στην εποχή που χτίστηκε η Θεσσαλονίκη στο μυχό του Θερμαϊκού. Τον απασχολεί κυρίως η θρησκευτική ζωή της—πράγμα που είναι πολύ φυσικό για ένα μισσιονάριο—κατά τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες, αλλά και κατά το διάστημα που το σχίσμα συγκλόνηζε Βυζάντιο και Δύση»¹.

Τον Αύγουστο του 1737 ο π. I. B. Souciet, που κατά τη διάρκεια της τετράχρονης παραμονής του στην πρωτεύουσα της Ιωνίας είχε στραμμένη τη σκέψη στη Μακεδονία, επανήλθε στη Θεσσαλονίκη. Προσβλήθηκε όμως από πυρετό και πέθανε ένα χρόνο αργότερα στις 31 Ιουλίου 1738. Ήταν η μέρα που οι Ιησουϊτες σε κάθε γωνιά της γης γιόρταζαν τον ιδρυτή τους 'Αγιο Ιγνάτιο Λουόλα. Το θάνατό του ανακοίνωσε στο Γάλλο υπουργό Εξωτερικών Maugeois, ο πρόξενος στη Θεσσαλονίκη Thomas, στις 28 Αυγούστου: «Ο πυρετός μαινεται στην πόλη μας. Λίγοι τον έχουν αποφύγει. Από τη μάστιγα αυτή πέθανε ο π. Souciet που θα λείψει σε όλους μας»².

1. Α. Ξανθοπούλου-Κυριακού, ό.π., σ. 187.

2. Οι επιστολές των Γάλλων προξένων στη Θεσσαλονίκη, όπως και στους άλλους ελληνικούς χώρους, φυλάσσονται στο Αρχείο του Γαλλικού Υπουργείου Εξωτερικών με την ένδειξη Α. Ν. Aff. Etr. (Archives Nationales, Affaires Etrangères). Η επιστολή της 28.8.1738 στο φάκελο B1, φύλλο 995.

Ανώνυμος συνάδελφός του έγραψε σύντομη βιογραφική σημείωση που δημοσιεύτηκε στο τέλος της περί Θεσσαλονίκης πραγματείας του: «Πέμπτος έξι αδελφών που αφιερώθηκαν στην υπηρεσία του Θεού δια του τάγματος του Ιησού, ο π. I. B. Souciet ήταν ικανός λογοτέχνης. Προτίμησε όμως να επιδοθεί στην επιστημονική έρευνα. Βαθός στις μελέτες του, ακριβής και πιστός στις αφηγήσεις του, απέφευγε ό,τι ήταν αμφίβολο. Δεχόταν μόνο ό,τι είχε σοβαρά εξετάσει και εμβαθύνει... Με τα προσόντα, που καθιστούν το λογοτέχνη πολύτιμο για το κοινό, συνδύαζε τις αρετές που καθιστούν το ζηλωτή χρήσιμο στη θρησκεία. Η μεγαλύτερα του Θεού δόξα και η σωτηρία των ψυχών ήταν οι λόγοι, που τον οδήγησαν στην ιεραποστολή της Ανατολής».

Περισσότερα για το ιεραποστολικό του έργο στη Μακεδονία αφηγείται ο συνεργάτης και διάδοχος του π. I. B. Gresset: «Από τα δεκατέσσερα χρόνια που πέρασε στην ιεραποστολή της Ανατολής, το μεγαλύτερο μέρος αφιέρωσε στη Θεσσαλονίκη. Έχαιρε φήμης ζηλωτού μοναχού και ανδρός σοφού. Κάθε Κυριακή συγκέντρωνε ή επισκεπτόταν στα πλοία τους ναυτικούς για να τους κατηχήσει και μεταδώσει τα μυστήρια. Ο ζήλος του αφηφούσε τον κίνδυνο. Όταν κάποτε δυο αποστάτες, ένας Λιθουανός και ένας Ιταλός επανήλθαν στο χριστιανισμό, οι Τούρκοι τους καταδίκασαν σε θάνατο. Ο π. Souciet τους επισκέφτηκε μεταμφιεσμένος στη φυλακή. Τους εξομολόγησε και εμπύχωσε τόσο πολύ, ώστε μαρτύρησαν ηρωικά για τον Ιησού Χριστό. Η κηδεία τους έδωσε στους εμπόρους και τα μέλη της γαλλικής παροικίας την ευκαιρία να ανανεώσουν την εμπιστοσύνη τους προς τους Ιησουίτες».

B. Η ίδρυση ενορίας (1740) και δημόσιου καθολικού ναού (1743)

α) Οι θεμελιωτές του έργου

Τον I. B. Souciet διαδέχθηκε ο I. B. Gresset. Γεννημένος στο Reims της Καμπανίας το 1678, έγινε Ιησουίτης στις 5 Σεπτεμβρίου 1698. Το 1723 ήρθε στην Κωνσταντινούπολη και από εκεί στη Θεσσαλονίκη, όπου υπηρέτησε έως τις αρχές της δεκαετίας του 1740. Επέστρεψε στο Nancy, όπου πέθανε στις 27 Δεκεμβρίου 1750.

Κατά την παρομονή του στη Θεσσαλονίκη είχε προβλήματα με το Γάλλο πρόξενο Thomas, επειδή, όπως γράφει ο Thomas στο Maugerap στις 13 Φεβρουαρίου 1740, αναμειγνυόταν στις υποθέσεις της γαλλικής παροικίας. Αναφέρει για παράδειγμα την ανάμιξή του στην αποφυλάκιση του εμπόρου Rafinesque, ο οποίος είχε καταδικαστεί το 1725 από τον

προκάτοχο του Thomas, le Blanc de Favédie¹.

Από τις δραστηριότητες του I. B. Gresset στη Μακεδονία ο H. Omont μνημονεύει τη συγκέντρωση καταλόγων με βιβλία του Αγίου Όρους και τη συλλογή αρχαίων νομισμάτων για λογαριασμό του Γάλλου συναδέλφου του π. Στέφανου Souciet, με τον οποίο αλληλογραφούσε μετά το θάνατο του αδελφού του Ιωάννη Βαπτιστή.

Ιδιαίτερη ήταν η φροντίδα του I. B. Gresset για τους ευάριθμους Αρμένιους εμπόρους της Θεσσαλονίκης, που, αν και γρηγοριανοί, σύχναζαν στην Εκκλησία των Ιησουϊτών. Γι' αυτούς κάλεσε από την Κωνσταντινούπολη τον Αρμένιο Ιησουϊτή π. Μελχιώρ Hermes.

Η πιο σημαντική όμως φροντίδα του κατά την τελευταία περίοδο της παραμονής του στη Θεσσαλονίκη ήταν η οργάνωση της καθολικής κοινότητας, η οποία αναβαθμίστηκε λίγο αργότερα σε ενορία. Το έργο του συνέχισαν οι πατέρες Ιωσήφ Λάζαρος Άλβυ από τη Σαντορίνη, και οι Γάλλοι Μάρκος Αντώνιος Charrot και Αντώνιος Desprez.

Ο I. A. Άλβυ γεννήθηκε στο Σκάρο της Σαντορίνης στο 1704. Το 1739, μετά από δυο χρόνια άσκησης στη Λυών, κατέθεσε τους όρκους πτωχείας, παρθενίας, υπακοής και διάθεσής του στο Ρωμαίο ποντίφιχα. Κύρια αποστολή του στην Κωνσταντινούπολη και Θεσσαλονίκη ήταν η υπηρεσία του στη διάθεση των καταδικασμένων χριστιανών στις τουρκικές γαλέρες. Πέθανε στη Θεσσαλονίκη στις 11 Αυγούστου 1748, ενώ εκτελούσε επίσκεψη στα πλαίσια των υψηλών καθηκόντων του ως πρωθηγούμενος της ιεραποστολής των Ιησουϊτών στην Τουρκία. Ήταν ο μόνος Έλληνας Ιησουϊτής που διακρίθηκε με τον υψηλό αυτό τίτλο². Τόσο κατά την παραμονή του στη Μακεδονία, όσο και ως πρωθηγούμενος κατά τη διετία 1746-1748, εργάστηκε για την προαγωγή της καθολικής κοινότητας της Θεσσαλονίκης.

Ο π. Μάρκος Αντώνιος Charrot ήρθε στη Θεσσαλονίκη στα τέλη της δεκαετίας του 1730. Πέθανε στην Κωνσταντινούπολη από πανώλη στις 31 Ιουλίου 1751. Κατά τη θητεία του στη Θεσσαλονίκη διακρίθηκε στην αποστολή του στην εξυπηρέτηση των καταδικασμένων στις οθωμανικές γαλέρες. Τότε ο Ιησουϊτής ίδρυσαν το ειδικό για την εξαγορά τους ταμείο «Bassin des Esclaves». Από το 1754, με εισήγηση του πρωθηγουμένου π. Ιωσήφ de Réal και απόφαση του πρόξενου Clairambault, το ταμείο αυτό ενισχυόταν από τις χρηματικές ποινές που επιβάλλονταν σε παρανομούντες ναυτικούς. Μετά την προσωρινή κατάργηση των Ιησουϊτών το 1773, με τα έσοδα του ίδιου ταμείου συντηρούνταν ο ενοριακός ναός. Το 1789,

1. A. N. Aff. Etr. B1 φύλλο 996.

2. Ιωάννου Χ. Δελνδα, Οι Καθολικοί της Σαντορίνης, Αθήνα 1948, σ. 103.

ο εφημέριος π. Ρίκοι, του τάγματος των Λαζαριστών, και ο πρόξενος Cousinery ξανάδωσαν στο ταμείο των καταδικών τον αρχικό του σκοπό.

Σε αδημοσίευτη μελέτη του ιστορικού της ιεραποστολής των πατέρων Λαζαριστών στη Θεσσαλονίκη π. Αρθρούρου Droulet, το χειρόγραφο της οποίας φυλάσσεται στην καθολική εκκλησία της οδού Φράγκων, εντόπισα την ακόλουθη αχρονολόγητη αίτηση του π. Charcot προς την Ιερά Σύνοδο για τη διάδοση της Πίστεως, που αφορά στην ίδρυση ενορίας:

«Ο ευσεβής και ζηλωτής χριστιανικότατος βασιλέας μας επιθυμεί να ιδρυθεί στην πόλη αυτή καθολική ενορία. Η Αυτού Εκλαμπρότητα ο Πρέσβης του στην Κωνσταντινούπολη υποστηρίζει το σχέδιο αυτό για τους εξής λόγους: α) Δεν υπάρχει εδώ ιερέας με τον τίτλο του εφημερίου για τη μετάδοση των μυστηρίων στους πολυάριθμους Γάλλους και άλλους εμπόρους, καθώς και στους Έλληνες καθολικούς. β) Εφόσον αποφασιστεί η ίδρυση ενορίας στην πόλη αυτή, θα πρέπει να δοθεί στους πατέρες Ιησουίτες, οι οποίοι εργάζονται εδώ από πολλά χρόνια. γ) Οι Ιησουίτες γνωρίζουν τη γαλλική και άλλες γλώσσες και διαθέτουν για το σκοπό αυτό παρεκκλησιο. δ) Δεν υπηρετούν άλλοι ιερείς ή ιερομόναχοι στη Θεσσαλονίκη. Οι πατέρες Ιησουίτες παρακαλούν, όπως, αφού ληφθούν υπόψη οι παραπάνω λόγοι, αναλάβουν την υπό ίδρυση ενορία»¹.

Με εισήγηση του πατριαρχικού βικαριού Κωνσταντινουπόλεως Bona, ο πρόεδρος της Ιεράς Συνόδου για τη διάδοση της Πίστεως Petra ενέκρινε στις 30 Μαΐου 1740 την πρόταση του π. Charcot. Ήταν η γενέθλια μέρα της καθολικής ενορίας Θεσσαλονίκης, που είχε κριθεί απαραίτητη μετά την αύξηση των καθολικών πιστών, των διπλωματικών αρχών και των εμπορικών αντιπροσωπειών. Γνωρίζουμε ότι το 1740 λειτουργούσαν στη μακεδονική πρωτεύουσα προξενεία της Γαλλίας, Αγγλίας, Ενετίας και Ολλανδίας. Το 1742 προστέθηκαν σ' αυτά τα προξενεία Νεαπόλεως και Ραγούσας².

Ανάλογη με τον πολλαπλασιασμό των προξενείων ήταν η αύξηση των καθολικών εμπόρων. Ενώ το 1737 σύμφωνα με το μητρώο βαπτίσεων του παρεκκλησίου των Ιησουϊτών (φυλάσσεται στο Αρχείο της μονής Λαζαριστών) ήταν 37, το 1740 έφτασαν τους 200. Εκτός αυτών υπήρχαν ελληνικές

1. Arthur Droulet, *Histoire de la mission des Lazaristes a Thessalonique (1773-1945)*. Collège Saint Benoit à Constantinople 1945. Αντίγραφο στη μονή Λαζαριστών Θεσσαλονίκης.

2. Το προξενείο Νεαπόλεως ιδρύθηκε το 1742 μετά την υπογραφή ειρήνης του Βασιλείου των Δύο Σικελιών και της Τουρκίας. Πρόξενοι το 18ο αιώνα χρημάτισαν οι Boissin, Stevenson και Graziani. Στο ιδρυμένο το ίδιο έτος προξενείο της Δημοκρατίας της Ραγούσας (Αδριατική) υπηρέτησαν ο Βόνσιος Χατζηστεφανής, ο Vassilovich και ο αββάς Talari.

καθολικές οικογένειες, όπως των Μακρή από την Κέρκυρα, Βουτσίνου και Λούβαρη από τη Σύρο, Δέλλα Τόλλα από τη Σμύρνη κ.ά.

Δύο χρόνια πριν την ίδρυση της καθολικής ενορίας, επί ηγουμένου Gresset, ο πρόξενος Thomas ενημέρωσε τον υπουργό Εξωτερικών Maugeras για τις προσπάθειες που κατέβαλαν οι Ιησουϊτες, ώστε να αποκτήσει η καθολική κοινότητα ένα δημόσιο και ευρύχωρο ναό. Γράφει στον προϊστάμενό του στις 21 Απριλίου 1738: «Σας έχω γράψει για τη μετοίκηση των Ιησουϊτών στη συνοικία του προξενείου. Όλα πάνε καλά ως προς το σημείο αυτό. Ελπίζω ότι το ίδιο θα συμβεί και στο μέλλον. Όσον αφορά στην ανοικοδόμηση νέας εκκλησίας, δε νομίζω ότι οι πατέρες θα μπορέσουν να υλοποιήσουν σύντομα το σχέδιό τους. Όταν όμως το επιχειρήσουν, θα λάβουμε τα απαραίτητα μέτρα για την επιτυχία του. Αν διέθεταν τα χρήματα που χρειάζονται, θα είχαν κτίσει την εκκλησία τον περασμένο χρόνο χωρίς καμιά αντίδραση. Δε θα τους είχε ζητηθεί άδεια από την Υψηλή Πύλη, επειδή το γαλλικό έθνος ευνοείται από τους ισχυρούς της Τουρκίας».

Σε άλλη επιστολή της 28 Αυγούστου 1738, ο Thomas συνηγορεί στον προϊστάμενό του για την οικονομική ενίσχυση του σχεδιαζόμενου από τους Ιησουϊτες έργου: «...Οι πατέρες Gresset και Άλβυ έγραψαν στον συνάδελφό τους π. Le Camus να παρακαλέσει την Αυτού Μεγαλειότητα να προσφέρει βοήθεια για την ανοικοδόμηση της νέας εκκλησίας. Ζήτησαν και από μένα να κάνω το ίδιο προς Εσάς. Το έργο τους θα είναι άξιο της ευσέβειας και γενναιοδωρίας σας»¹.

Το ίδιο σχέδιο ανακινήθηκε ακόμη πιο δυναμικά από τον ηγούμενο π. Αντόνιο Desprez το 1742. Όμως, παρ' όλη την ευνοιά τους προς το γαλλικό έθνος, οι τουρκικές αρχές της Θεσσαλονίκης δεν επέτρεψαν να πραγματοποιηθεί το σχέδιό του χωρίς κάποιο οικονομικό όφελος γι' αυτές. Οι τουρκικές απαιτήσεις δεν αποθάρρυναν το μαχητικό και ικανό στην εξεύρεση λύσεων π. Desprez. Γνώριζε από πείρα ότι μπορούσαν να ικανοποιηθούν με κάποια δωρεά στο διοικητή και καθή της πόλης. Ήταν πράγματι πασίγνωστο σ' Ανατολή και Δύση ότι οι Τούρκοι πείθονται με ένα μόνο είδος επιχειρήματος. Το επιχείρημα που ο Desprez ονομάζει πολύ εύστοχα «ηχηρό» (στα γαλλικά «Arguments sonnants»), δηλαδή στα χρήματα.

Στις 10 Ιουλίου 1743, ο Ιωάννης Bérard, που εκτελούσε χρέη πρόξενου, έγραψε στο Maugeras ότι ο π. Desprez ήταν έτοιμος ν' αρχίσει την ανοικοδόμηση οικίας στο προαύλιο του προξενείου, η οποία εκ των υστέρων θα χρησιμοποιούνταν ως εκκλησία. Δε γνωρίζουμε αν είχε χρησιμοποιήσει εν τω μεταξύ το «ηχηρό επιχείρημα».

1. An. Aff. Atr. B1 φύλλο 995.

Λόγω της σημασίας που έχει η επιστολή αυτή για την ιστορία της καθολικής εκκλησίας Θεσσαλονίκης, την αναδημοσιεύω χωρίς περικοπές:

«Έχω την τιμή να Σας γνωρίσω ότι ο Σ. Π. Duprez (αντί της πιο συνηθισμένης γραφής Desprez), ηγούμενος των Ιησουϊτών σ' αυτό το λιμάνι (Echelle), είναι αποφασισμένος ν' αρχίσει μέσα στο καλοκαίρι την κατασκευή νέας εκκλησίας. Με πληροφόρησε γι' αυτό στις 23 παρελθόντος Απριλίου. Του είπα ότι δεν μπορούσα να του δώσω την άδεια χωρίς την εντολή σας και την έγκριση του κόμη de Castellane, πρέσβη της Αυτού Μεγαλειότητας στην Υψηλή Πύλη. Ο πρέσβης, όπως πίστευα, θα επέσυρε την προσοχή του στην αντίθεση των Τούρκων και άλλων υποτελών του σουλτάνου. Πρόσθεσα ότι το σχέδιό του θα μπορούσε να πετύχει, εάν, αντί ν' αρχίσει την ανοικοδόμηση εκκλησίας, αρκούσαν σ' ένα κτήριο-κάταστημα, στο οποίο θα τελούσε τη λειτουργία έως ότου διαμορφωθούν ευνοϊκότερες συνθήκες. Ο π. Duprez βρήκε ότι είχα δίκιο και με παρακάλεσε να ζητήσω από τον κόμη de Castellane με ποιό τρόπο θα καλύπτονταν τα έξοδα. Σας στέλνω αντίγραφο της επιστολής μου στον κ. πρέσβη.

Στις 19 Ιουνίου ο κόμης de Castellane μου απάντησε ότι μπορούσα ν' αφήσω ελεύθερο τον π. Duprez ν' αρχίσει το έργο του. Επισυνάπτω την επιστολή του κ. Castellane.

Ο π. Duprez με πληροφόρησε ότι θα έκτιζε το "κάταστημα" στο μήκος, στο πλάτος και στο ύψος που είχε υπολογίσει να δώσει στην εκκλησία του. Ήταν όμως δυνατό ένα τόσο μεγάλο κτήριο να θεωρηθεί κατάστημα; Τον συμβούλευσα ότι, αν προχωρούσε στην κατασκευή κτηρίου στις διαστάσεις που είχε υπολογίσει, θα διέτρεχε πολλούς κινδύνους. Αφού του εξέθεσα όλα τα μειονεκτήματα του σχεδίου του, του ζήτησα να κατασκευάσει ένα μικρότερο κτήριο με πατάρι, που θα αφαιρούσε μετά την ολοκλήρωση της οικοδομής. Έτσι θα είχε την εκκλησία που επεδίωκε χωρίς να προκαλέσει τους Τούρκους. Υποσχέθηκε ότι θα ακολουθήσει την πρότασή μου και ότι οι εργασίες θα άρχιζαν σε καμιά δεκαπενταριά μέρες¹.

Από τη χρονολογημένη στις 10 Ιουλίου 1743 επιστολή του Bérard συμπεραίνουμε ότι ο πρώτος δημόσιος καθολικός ναός της Θεσσαλονίκης δε χτίστηκε το 1742, όπως έχει γραφεί, αλλά το καλοκαίρι του 1743. Εξάλλου, σε υπόγεια αίθουσα της σημερινής εκκλησίας της Αμιάντου Συλλήψεως της Θεοτόκου επί της οδού Φράγκων 19, η οποία οικοδομήθηκε το 1897 στη θέση της παλαιάς από το γνωστό Ιταλό αρχιτέκτονα Roselli, φυ-

1. Iliadou Demokrati a, Inventaire des documents des archives de la Chambre du Commerce de Marseille, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη 1981, σ. 46.

λάσσεται τεμάχιο μαρμάρου 1,20 μ. × 0,35 εκ., στο οποίο είναι χαραγμένη η ακόλουθη γαλλική επιγραφή:

JESUS MARIA JOSEPH
L'AN 1743 LE 12 D'AOÛT
SOUS LE REGNE DE
LOUIS 15 LA PREMI
ERE PIERRE DE CETTE
EGLISE DE LA COMP.
DE JESUS A ETE POSEE PAR
MR J. BERARD DU MARTEGUE
PR. DEPUTE DE LA NATION

ET FAITS LES FONCTIONS DE
CONSUL ET PAR MR MATHU
FOUGASSE 2D DTE DE LA NATION

AD MAJOREM DEI GLORIAM!

ΙΗΣΟΥΣ ΜΑΡΙΑ ΙΩΣΗΦ
ΕΤΟΣ 1743 ΤΗ 12 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ
ΒΑΣΙΛΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ
ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ 15 Η ΠΡΩ
ΤΗ ΠΕΤΡΑ ΑΥΤΗΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΟΥ ΤΑΓΜ(ΑΤΟΣ)
ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΕΤΕΘΗ ΥΠΟ
ΤΟΥ Κ. ΒΕΡΑΡΔ ΔΟΥ ΜΑΡΤΕΓΟΥ
ΠΡ(ΩΤΟΥ) ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥ ΤΗΣ ΚΟΙ-
ΝΟΤΗΤΑΣ
ΚΑΙ ΕΚΤΕΛΟΥΝΤΟΣ ΧΡΕΗ
ΠΡΟΞΕΝΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ Κ. ΜΑΤΘΑΙΟΥ
ΦΟΥΓΑΣΣΕ 2ΡΟΥ ΕΚΠΡ(ΟΣΩΠΟΥ)
ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ
ΠΡΟΣ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ
ΔΟΞΑ

Ο Α. Droulet μας δίνει την ακόλουθη περιγραφή του αφιερωθέντος στον Άγιο Λουδοβίκο καθολικού ναού της Θεσσαλονίκης, ο οποίος βρισκόταν μεταξύ της μονής των Ιησουϊτών και του γαλλικού προξενείου, δηλαδή στη θέση του σημερινού καθολικού ναού της Παναγίας²:

«Οι Ιησουϊτες κατασκεύασαν το 1743 στη συνοικία των Φράγκων μια νέα εκκλησία. Όπως άρμοζε, δόθηκε σ' αυτήν το όνομα του Αγίου Λουδοβίκου³. Ήταν πετρόκτιστη με επίπεδη οροφή. Είχε ένα μόνο κλίτος. Το αρτοφόριο, το ιερό και η κλίμακα που οδηγούσε σ' αυτόν ήταν από λευκό μάρμαρο. Αριστερά της εισόδου είχε κατασκευαστεί καλλιμάρμαρος βωμός προς τιμή της Παναγίας. Η εκκλησία διέθετε γυναικωνίτη με αντίστοιχη εξέδρα για τους άνδρες. Το σκευοφυλάκιο είχε θολωτή οροφή και επικοινωνούσε με το προξενείο. Ο πρόξενος κρατούσε το κλειδί. Στο ναό υπήρχαν άλλα τρία κλειδιά για τον ίδιο, τη γυναίκα του και τον υποπρόξενο. Οι ιερείς του ναού, οι πατέρες Ιησουϊτες, ήταν υποχρεωμένοι να τελούν κάθε Κυριακή και γιορτή δύο λειτουργίες. Η αμοιβή τους ήταν τριακόσια τριά-

1. Βραχυγραφίες επιγραφής: COMP (COMPAGNIE), MR (MONSIEUR), PR (PREMIER), FAIST (FAISANT), MATHU (MATHIEU), 2D (SECOND), DTE (DEPUTE). Η λατινική φράση «Ad Majorem Dei gloriam» είναι το πνευματικό σύνθημα των Ιησουϊτών.

2. Α. Βακαλοπούλου, Ιστορία της Θεσσαλονίκης (315 π.Χ.-1912 μ.Χ.), Θεσσαλονίκη 1947, σ. 137.

3. Άγιος Λουδοβίκος (1214-1270). Ευσεβής βασιλιάς και προστάτης της Γαλλίας. Έλαβε μέρος σε σταυροφορίες κατά των απίστων. Συνήθως τα προξενικά παρεκκλήσια και οι ναοί των γαλλικών κοινοτήτων στο εξωτερικό ήταν αφιερωμένοι σ' αυτόν.

να έξι πιάστρα το χρόνο. Στη μονή κατοικούσαν συνήθως δύο ιερομόναχοι και ένας παπάς, ο οποίος έφερε τον τίτλο του σκευοφύλακα. Η ενορία αριθμούσε περί τους διακόσιους πιστούς, Γάλλους, Βενετούς, Ναπολιτάνους, Γενοβέζους, Λιβορνέζους και Ραγουζαίους¹.

Οι ταλαιπωρίες του πρωταγωνιστή της ανοικοδόμησης του Αγίου Λουδοβίκου π. Despres δε σταμάτησαν το 1743. Δυο χρόνια μετά την ολοκλήρωση του έργου του αντιμετώπισε από Τούρκους αξιωματούχους νέα εμπόδια, τα οποία αυτή τη φορά είναι βέβαιο ότι αντιμετωπίστηκαν με το «ηχηρό επιχείρημα». Γράφει σχετικά ο Ν. Σβορώνος: «Ο υπερβολικός ζήλος των Ιησουϊτών δημιούργησε προβλήματα στους προξένους. Το 1744 (sic) ο ηγούμενος Despres έκτισε κατά παράβαση των Διομολογήσεων μια νέα εκκλησία σε αντικατάσταση της προηγούμενης που είχε καταδαφιστεί. Για να αποφύγει τον έλεγχο των Τούρκων αποσιώπησε τον προορισμό του κτηρίου και έδωσε στον εσωτερικό χώρο τη μορφή καταστήματος. Έπειτα πρόσθεσε ξύλινα χωρίσματα δημιουργώντας χώρο, στον οποίο θα ετελείτο η λειτουργία Οι Ιησουϊτες και ο πρόξενος είχαν κατά νουν να αφαιρέσουν αργότερα τα χωρίσματα, ώστε να πάρει το κτήριο την κανονική του μορφή. Στις πληροφορίες αυτές ο πρόξενος προσθέτει στην προς τον υπουργό Εξωτερικών επιστολή του: “Εύχομαι μόνο να μετριάσει ο π. Despres το ζήλο του, ώστε να φανεί πιο δυνατός από τη σύνεση που απαιτεί η υπόθεση”. Όμως, παρ’ όλα τα μέτρα που ελήφθησαν, οι Τούρκοι ανακάλυψαν το σχέδιο. Ο μουτεβελής και ο μολάς εξέτασαν ο καθένας για λογαριασμό του το διάταγμα που επεκαλούντο οι κτήτορες. Για να τους έχουν με το μέρος τους ο πρόξενος και η γαλλική παροικία πρόσφεραν στον πρώτο 25 πιάστρα και στο δεύτερο 14 τεμάχια υφάσματος. Έπειτα ο πρόξενος ζήτησε από τον πρέσβη να αποκτήσει για τη νέα εκκλησία σουλτανικό φερμάνι παρόμοιο με εκείνο που είχε δοθεί για την καταδαφισθείσα. Το 1748 ο πρόξενος αναγκάστηκε να συμβιβαστεί με τον αγά και το μολά της Θεσσαλονίκης που ήταν έτοιμοι να ανακινήσουν το θέμα της εκκλησίας. Τότε απαγορεύτηκε το χτύπημα των κωδάνων, όπως είχε ζητήσει ο αγάς και άλλοι Τούρκοι αξιωματούχοι»².

Στις 18 Απριλίου 1745, ο πρόξενος de Jonville περιγράφει στον υπουργό Maugeois τον τρόπο, με τον οποίο ο π. Despres απαλλάχτηκε οριστικά από τους εκβιασμούς του μουτεβελή και μολά: «Πριν από ένα μήνα, ο διευθυντής κτηρίων της πόλης, που έχει δικαιώματα σε κάθε νέα οικοδομή, απείλησε τους Ιησουϊτες ότι θα αποκαλύψει στις τουρκικές αρχές πως αντί για κατάσταση έκτισαν μια μεγάλη και ωραία εκκλησία. Τους εκβίασε για

1. A. Droulet, Histoire, ό.π., σ. 10.

2. Ν. Σβορώνος, Le commerce de Salonique au XVIII siècle, Paris 1956, σ. 157.

να του δώσουν χρήματα. Του έδωσαν δεκαπέντε πιάστρα και από τότε δεν ξανακούστηκε.

Όταν το έμαθε ο μολάς, ζήτησε να εξετάσει κι αυτός την υπόθεση. Επειδή δεν κρίναμε φρόνιμο να ικανοποιήσουμε την περιέργειά του, συμφωνήσαμε να του δώσουμε δεκατέσσερα τεμάχια υφάσματος. Έτσι τελειώσαμε και μ' αυτόν.

Μετά την περιπέτεια αυτή, έγραψα στον κ. πρέσβη και τον παρακάλεσα να αποκτήσει την έκδοση φερμανιού για τη νέα εκκλησία σαν αυτό που είχαμε για την προηγούμενη που κατεδαφίστηκε. Διαφορετικά θα δημιουργούνται συνεχώς προβλήματα από τους Τούρκους αξιωματούχους που εναλλάσσονται στην πόλη αυτή. Ο π. Desprez έγραψε στον πρωθγούμενό του για το ίδιο θέμα. Θα ήταν κρίμα να συμβεί στη νέα μας εκκλησία κάτι του δυσάρεστο. Είναι από τα ωραιότερα κτήρια της Ανατολής. Ίσως μάλιστα να είναι και λίγο προκλητικό. Ήταν όμως πολύ δύσκολο να αντισταθεί κανείς στον π. Desprez, που έδειξε εμπιστοσύνη στη Θεία Πρόνοια απηφώντας τον Τούρκο»¹.

Γ' Η τελευταία τριακονταετία (1745-1773)

α) Η καθολική ενορία Θεσσαλονίκης και οι λειτουργοί της

Το 1743 υπηρετούσαν στη μονή Ιησουϊτών της Θεσσαλονίκης οι ιερομόναχοι Desprez, ηγούμενος, Charrot και Ιερώνυμος Δελένδας από τη Σαντορίνη. Κατά τα αμέσως επόμενα χρόνια μετατέθηκαν αντίστοιχα στη Χίο, Σύμρνη και Κωνσταντινούπολη. Τους αντικατέστησαν στη Θεσσαλονίκη οι πατέρες Ανδρέας Cetti ή Citti, Αλσατός, και οι Σαντορινιοί Ιωάννης Άλβυ και Νικόλαος Δελένδας².

Η ακίνητη περιουσία της μονής τους, που κατά το καταστατικό του τάγματος του Ιησού όφειλε να είναι αυτόρκτης, αποτελούνταν κατά τα μέσα της δεκαετίας του 1740 από την εκκλησία του Αγίου Λουδοβίκου, που ο πρόξενος de Jonville χαρακτήριζε σαν «ένα από τα ωραιότερα κτήρια της Ανατολής», δύο σπίτια και τέσσερα μαγαζιά, που κληρονόμησαν κατά πάσα πιθανότητα από ευσεβείς εμπόρους. Τα ετήσια εισοδήματά τους έφταναν κατά την ίδια περίοδο τις τρεις χιλιάδες πιάστρα.

Έχει γραφεί ότι ο χώρος, στον οποίο ανοικοδομήθηκε το 1743 η νέα εκκλησία, ήταν ιδιοκτησία του γαλλικού προξενείου. Δε νομίζω να είναι έγκυρη η πληροφορία αυτή. Πράγματι, ο περισσότεροι από τους πρόξενους όχι μόνο δεν ήταν γενναϊόδωροι προς τους Ιησουίτες, αλλά διαμαρτύρον-

1. A. N. Aff. Etr. B1 996.

2. Ιωάννου Χ. Δελένδα, ό.π., σ. 130.

ταν για την ετήσια επιχορήγησή τους με διακόσια πενήντα πιάστρα. Ο πρόξενος Merve de Jonville π.χ. ζητούσε στις 7 Σεπτεμβρίου 1747 και στις 9 Ιουλίου 1749 από το Εμπορικό Επιμελητήριο Μασσαλίας¹, ν' απαλλαγεί από τις οικονομικές υποχρεώσεις προς τους Ιησουίτες².

Εκτός από τα καθαρά πνευματικά τους καθήκοντα, οι Ιησουίτες της Θεσσαλονίκης, όπως εξ άλλου και όλων των άλλων ελληνικών περιοχών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ασχολούνταν με την εκπαίδευση των καθολικών κυρίως νέων, στους οποίους δίδασκαν κατήχηση, γαλλικά, ελληνικά και αριθμητική. Στο έργο αυτό οι δύο έως τρεις κατά κανόνα ιερομόναχοι είχαν τη βοήθεια Κυκλαδίτη ιερέα, ο οποίος κατοικούσε στη μονή τους. Ως Έλληνες οι ιερείς αυτοί δίδασκαν συνήθως τα ελληνικά. Παράλληλα πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους στα καθολικά προξενεία, με εξαίρεση το προξενείο της Γαλλίας που είχε για ιερουργούς του Ιησουίτες.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι το μικρό εκπαιδευτήριο των Ιησουϊτών, πρόδρομος του κατοπινού λαμπρού κολεγίου «Δελλασάλ» των Αδελφών των Χριστιανικών Σχολών, δεν έφτασε σε σημασία άλλα σχολεία των Ιησουϊτών στην Ανατολή, όπως στην Κωνσταντινούπολη, Νάξο, Σμύρνη και Χίο.

Το 1760 διορίστηκε ηγούμενος ο π. Ανδρέας Cetti, γεννημένος πριν σαράντα χρόνια στην Αλσατία. Το ίδιο έτος, όπως μας πληροφορεί ο πατριαρχικός βικάριος Κωνσταντινουπόλεως Βλάσιος Pauli, ο Cetti είχε υφισταμένους τον π. Ιγνάτιο Δαπέη από τη Χίο και τον ιερέα Αντόνιο Τάγαρη από τη Νάξο. Στις 18 Μαΐου 1760, ο πρόξενος d'Evant διαμαρτυρήθηκε στον υπουργό Εξωτερικών της χώρας του de Berryer, επειδή ο Cetti κατηγορούσε τη Γαλλία ότι δεν ήταν συνεπής στα καθήκοντα της προστατίδας Δύναμης των καθολικών της Ανατολής. Ήταν η εποχή που η Γαλλία είχε στραφεί κατά του τάγματος των Ιησουϊτών, τους οποίους απέλασε από τα εδάφη της το 1764. Ήταν το προοίμιο της γενικής απαγόρευσης των ιδίων μοναχών από τον πάπα Κλήμη ΙΔ' στις 21 Ιουλίου 1773.

Όταν η αντίθεση Cetti-Berryer έφτασε στο απροχώρητο, η ηγεσία του

1. Το Εμπορικό Επιμελητήριο Μασσαλίας υπήρξε μεγάλος προστάτης των ιδρυμάτων των Ιησουϊτών στην Ανατολή. Ιδρύθηκε το 1650. Από αυτό εξαρτώνταν οι Γάλλοι έμποροι της Τουρκίας. Βλ. M. L a s c a r i s, Salonique a la fin du XVII siècle, Athènes 1939, σ. 61. Κατά την D. H i l l i d o u, Inventaire, στους Ιησουίτες αναφέρονται οι ακόλουθες επιστολές των προξενών Θεσσαλονίκης προς το Εμπορικό Επιμελητήριο Μασσαλίας: 9.4.1707 του Αντώνιου Arnaud, 11.9.1743 του Ιωάννη Berard, 7.9.1747 του Merve de Jonville, 9.7.1749 του ίδιου, 24.1.1761 του d'Evant, 30.11.1726 του Γάλλου εκπροσώπου των εμπόρων Θεσσαλονίκης, 1725: Υπόμνημα της γαλλικής παροικίας Θεσσαλονίκης.

2. Οι επιστολές de Jonville στο Εμπορικό Επιμελητήριο Μασσαλίας εις D. H i l l i a - d o u, Inventaire, σ. 51, 53, 55.

τάγματος βρέθηκε στην ανάγκη να τον αντικαταστήσει με τον π. Ιωάννη Βαπτιστή Wartelle, της μονής Κωνσταντινουπόλεως, ο οποίος εργάστηκε και ως εφημέριος από το Νοέμβριο του 1767 έως τον Ιανουάριο του 1769¹. Την πρώτη ληξιαρχική πράξη θανάτου στα βιβλία της ενορίας υπογράφει στις 9 Νοεμβρίου 1767 και την τελευταία στις 7 Ιανουαρίου 1769.

β) Ο όσιος Ροβέρτος Φραγκίσκος *Guérin du Rocher*, τελευταίος Ιησουϊτής εφημέριος στη Θεσσαλονίκη

Τον π. I. B. Wartelle διαδέχτηκε ως τελευταίος ηγούμενος και εφημέριος Ιησουϊτής στη Θεσσαλονίκη ο π. Ρ. Φ. *Guérin du Rocher*. Είχε υφισταμένους τους επίσης Γάλλους ιερομονάχους I. B. Marre και I. B. Monturez. Με τη δράση τους στη Μακεδονία κλείνει το κεφάλαιο της παρουσίας του τάγματος του Ιησού στο «εκλεκτό αυτό διαμέρισμα της Ελλάδος».

Ο Ρ. Φ. *Guérin du Rocher* γεννήθηκε στις 23 Οκτωβρίου 1736 στην κομόπολη *Saint-Julien-du-Repas*, στο νομό *Calvados* της Νορμανδίας. Στις 25 Σεπτεμβρίου 1752 εισήλθε στο Δοκίμιο των Παρισίων, όπου έδωσε τους μοναχικούς του όρκους στις 26 Σεπτεμβρίου 1754².

Νεοχειροτονημένος ιερέας ταξίδεψε το 1767 στην Κωνσταντινούπολη και από εκεί στη Θεσσαλονίκη, όπου υπηρέτησε ως το Δεκέμβριο του 1773. Κατά τον επίσης Ιησουϊτή π. *Gransault*, ο οποίος συμβουλευτήκε το 1901 τα ληξιαρχικά βιβλία της καθολικής εκκλησίας Θεσσαλονίκης (1729-1803), ο π. *Guérin* υπογράφει την πρώτη περίπτωση θανάτου στις 17 Φεβρουαρίου 1769 και την τελευταία στις 23 Νοεμβρίου 1773³. Μεταφέρα την περίπτωση της 17 Φεβρουαρίου 1769: «Σήμερα 17 Φεβρουαρίου 1769 ενταφίασα τον π. Ιωάννη *Renolio*, Ιησουϊτή. Απεβίωσε στις 16 του ιδίου μηνός με τη φήμη ενάρετου μοναχού. Αναπαύεται στην Καλαμαριά (*Calamaria*), σε χώρο ο οποίος περιβάλλεται με μικρό τοίχο. Λέγεται ότι ήταν 63 ετών. π. Ρ. Φ. *Guérin Rocher*, Ιησουϊτής-εφημέριος»⁴.

Κατά την τετράχρονη εφημερία του ο π. *Guérin du Rocher* τέλεσε

1. D. Πιάδου, *Inventaire*, σ. 85, αρ. 748, και σ. 86, αρ. 753.

2. Συνοπτική βιογραφία του π. *Guérin du Rocher* εις: α) C. S o m m e r v o g e l, *Bibliographie*, ό.π., III, στήλη 1908, β) J e a n G u i t t o n, *Les martyrs de la foi* (Οι μάρτυρες της πίστewς), III, σ. 244, γ) H. F o u q u e r a y S. J., *Notice sur les anciens Jésuites massacrés aux journées de septembre 1792, Lille-Paris-Bruges*, χ.χ., σ. 19-26.

3. Αντίγραφο των σημειώσεων του π. *Gransault* από τον π. G. Lebon συμβουλευτήκα στο Αρχείο του Καθολικού Βικαριάτου Θεσσαλονίκης που έθεσε ευγενώς στη διάθεσή μου ο Σεβ. Δημήτριος Ρούσσοσ, Ιησουϊτής. Κατά τον π. *Gransault* από την καταστροφή του Αρχείου της καθολικής ενορίας Θεσσαλονίκης λόγω πυρκαγιάς σώθηκαν μόνο τα ληξιαρχικά βιβλία.

4. Βιβλίο θανάτων καθολικής ενορίας Θεσσαλονίκης (1729-1803), σ. 8.

συνολικά 44 κηδείες. Ο εξαιρετικά υψηλός αυτός αριθμός, σε σύγκριση με τους 200 περίπου ενορίτες του, οφείλεται σε σοβαρή επιδημία που εκδηλώθηκε το 1772. Κατά το δίμηνο Ιουλίου-Σεπτεμβρίου σημειώθηκαν 23 θάνατοι. Λόγω της κρίσιμης αυτής κατάστασης, τμήμα της οικίας των Ιησουϊτών μετατράπηκε από το φιλάνθρωπο εφημέριο σε νοσοκομείο. Γράφει στο βιβλίο θανάτων στις 6 Αυγούστου 1772: «Σε μια από τις νεόδημες αίθουσές μας, που χρησίμευσαν για νοσοκομείο κατά την επιδημία, πέθανε ο Ιάκωμος επταετής παιδί από τη Χίο. Ήταν στην υπηρεσία του κ. Νικολάου Φραγκόπολι. Έλαβε τα άχραντα μυστήρια. π. Ρ. Φ. Guérin du Rocher, εφημέριος του τάγματος του Ιησού».

Στις 25 Οκτωβρίου 1773 έγινε γνωστή στην Κωνσταντινούπολη η απαγόρευση του τάγματος του Ιησού από τον Κλήμεντα ΙΔ'. Λίγες μέρες αργότερα οι Ιησουϊτές της Θεσσαλονίκης πληροφορήθηκαν αυτό που ο ηγούμενός τους χαρακτήρισε «κεραυνοβόλο χτύπημα».

Τη βαθιά οδύνη του για την απαγόρευση της πνευματικής του οικογένειας «από τους πλέον μοχθηρούς εχθρούς της καθολικής πίστης» εκφράζει στην «Περί της καταστάσεως της θρησκείας μεταξύ των Ελλήνων» διατριβή του, στην οποία επανέρχομαι διεξοδικά στη συνέχεια: «Στη Βασόρα της Συρίας, στην Αιθιοπία, στο Ερζερούμ, στο Κίεβο, στην Αίγυπτο, στην Κριμαία και σε όλη την Ελλάδα, άνθιζαν οι ιεραποστολές μας. Ένα μοναχικό τάγμα που εργαζόταν σε κάθε γωνιά της γης δεν μπορούσε να λησμονήσει εκείνους των οποίων η θρησκεία το συγκινούσε ιδιαίτερα. Για πολύ καιρό η επιτυχία ήταν ανάλογη με τους κόπους. Όμως οι πιο σκληροί (cruels) εχθροί της καθολικής πίστης, οι επικίνδυνοι στη θρησκεία εχθροί, που καλύπτονταν με προσωπίο, στέρησαν την περιοχή αυτή από τους ακάματους εργάτες του Ιησού Χριστού, από τους ανθρώπους εκείνους που ήλπιζαν να κάνουν να λάμψει το Ευαγγέλιο σε όλη του την αλήθεια. Αφού κήρυξαν σε αναριθμητο πλήθος χριστιανών ότι όφειλαν υπακοή στο Ρωμαιο ποντίφικα, έδωσαν το πιο συγκινητικό παράδειγμα της υπακοής αυτής. Είθε η αρετή των φωτισμένων ψυχών και η μεσιτεία των Αγίων να δώσουν από το Θεό την αποστολή άλλων εργατών του Ευαγγελίου στις εγκαταλειμμένες αυτές περιοχές»¹.

Όπως συνέβηκε στις περισσότερες ιεραποστολές της Ανατολής, όπου δεν υπήρχαν άλλοι καθολικοί ιερείς, οι πρώην Ιησουϊτές παρέμειναν και μετά την κοινοποίηση της απαγόρευσής τους στις μονές όπου υπηρετού-

1. Η «θρησκεία» που συγκινούσε ιδιαίτερα τους ιεραποστόλους του τάγματος του Ιησού είναι η Ορθοδοξία.

2. H. Fouquetay, Notice, ό.π., σ. 20.

σαν. Ειδικότερα στη Θεσσαλονίκη, οι πατέρες της ιεραποστολής (Λαζαριστές) που τους αντικατέστησαν, ήρθαν το 1783.

Στις 16 Δεκεμβρίου 1778, ο Λαζαριστής π. Vigiuer, που εκτελούσε διερευνητική αποστολή στις πρώην μονές των Ιησουϊτών, βρήκε στη Θεσσαλονίκη τους Χιώτες πατέρες Ιγνάτιο Δαπέη και Εδουάρδο Δεσπεράμο.

Από τον ίδιο Γάλλο Λαζαριστή πληροφορούμαστε ότι η περιουσία του απαγορευθέντος τάγματος, που κληρονόμησαν το 1783, συνίστατο στις 16 Δεκεμβρίου 1778, σε τρία σπίτια και τρία μαγαζιά με σύνολο ετησίων εσόδων 1.200 πιάστρα¹. Για το ίδιο θέμα της περιουσίας των πρώην Ιησουϊτών οι έμποροι της Θεσσαλονίκης Salamon και Christian, σε επιστολή τους προς το Εμπορικό Επιμελητήριο Μασσαλίας της 25 Ιουλίου 1786, γράφουν ότι οι τίτλοι του κυριότερου κτηρίου της καθολικής ενορίας ήταν στο όνομα του Λιβορνέζου έμπορου και πρόξενου της Αυστροουγγαρίας Gomera².

γ) *Η επιστροφή του Guérin du Rocher στη Γαλλία και ο μαρτυρικός του θάνατος*

Ο μέχρι τότε ηγούμενος και εφημέριος π. Φ. Ρ. Guérin du Rocher έφυγε «εσπευσμένα» για τη Γαλλία το Δεκέμβριο του 1773. Τον διαδέχτηκε ως εφημέριος ο Ι. Β. Monturez. Σε επιστολή του προς τον αδελφό του Πέτρο της 11 Ιουλίου 1774 ο π. Guérin du Rocher εκθειάζει το «μεγάλο φίλο που εξακολουθεί να εργάζεται στη Μακεδονία σαν απλός ιερέας».

Τον Οκτώβριο του 1778 ο Monturez αποσύρθηκε στην Κωνσταντινούπολη, επειδή ο Γάλλος πρόξενος d'Agasy τον κατηγόρησε στο Υπουργείο Εξωτερικών της χώρας του για «ανάρμοστη» συμπεριφορά προς το αξίωμα του. Στη Θεσσαλονίκη παρέμεινε ως μόνος πρώην Ιησουϊτής ο π. Ι. Δαπέης, ο οποίος συνεργάστηκε με τους Λαζαριστές πατέρες Damade, Piquot και Cararelli. Με συγκίνηση μνημονεύει ο Cararelli το 1808 το ζηλωτή προβικάριο Ι. Δαπέη, ο οποίος πέθανε σε βαθιά γεράματα το 1810³.

Ας επανέλθουμε όμως στον π. Guérin du Rocher. Σε επιστολή της 8 Μαΐου 1774 γραμμένη στο Παρίσι, πληροφορεί τον αδελφό του Πέτρο ότι αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη Θεσσαλονίκη το Δεκέμβριο του 1773, χωρίς χρήματα και ρούχα, επειδή οποιαδήποτε καθυστέρηση θα έθετε σε κίνδυνο τη ζωή νεαρού Έλληνα που ήλθε μαζί του στη Γαλλία. Ο νέος αυτός, που κατά τον επιστολογράφο «έφερε το όνομα των αυτοκρατόρων του Βυζαντίου», ανήκε κατά πάσα πιθανότητα στην οικογένεια Παλαιολό-

1. A. Droulet, Histoire, ό.π., σ. 11.

2. D. Iliadou, Inventaire, ό.π., σ. 181.

3. A. Droulet, Histoire, ό.π., σ. 10.

γου, η οποία πενήντα χρόνια πριν είχε συνδράμει τον ιδρυτή της μονής Θεσσαλονίκης π. Φραγκίσκο Bracopnier στην ανοικοδόμηση της πρώτης κατοικίας του¹. Στη «Σύνοψη του τάγματος του Ιησού» αναφέρεται ότι η οικογένεια αυτή ασπάστηκε το λατινικό δόγμα².

Αντιμέτωπος με σοβαρό οικονομικό πρόβλημα μετά την επιστροφή από μια «τόσο φτωχή ιεραποστολή, της οποίας η συντήρηση θα πρέπει να αποδοθεί σε θάυμα», ο π. Guérin du Rocher κατέθεσε στις 11 Ιουλίου 1774 αίτηση στη βασιλική Γραμματεία, με την οποία ζητούσε κάποιο επίδομα για τις υπηρεσίες που πρόσφερε στην Ανατολή. Με τη βοήθεια του πρώην πρέσβη στην Κωνσταντινούπολη Καρόλου Gravier, κόμη de Vergennes (1755-68), διορίστηκε πνευματικός στη μονή των Καλογραιών της Επισκέψεως στο Παρίσι. Στις 6 Ιουνίου 1782 μετατέθηκε στο νοσοκομείο «Salpêtrière», «καλή, ήσυχη και λίγο κουραστική θέση»: «Έχω τη φροντίδα 115 δυστυχών γυναικών και 600 άλλων της αυτής περιόδου κατηγορίας. Εξομολογώ τους ασθενείς και καθοδηγώ νέες, ενάρτετες κοπέλες»³.

Ο ελεύθερος καιρός, που του άφηνε η υπηρεσία στο νοσοκομείο «Salpêtrière», του επέτρεψε να επιδοθεί στη λογοτεχνία, στην οποία, όπως γράφει ο C. Sommervogel, είχε ιδιαίτερη κλίση⁴. Το 1786 συμμετέχε σε ποιητικό διαγωνισμό στην πόλη Rouen, με ελληνική ωδή πινδαρικού τύπου, προς τιμή της Παναγίας. Το αργυρούν βραβείο, με το οποίο διακρίθηκε, δεν τον συγκίνησε ιδιαίτερα, γιατί, όπως γράφει, στην ηλικία του ένα μόνο πράγμα τον απασχολούσε: η σωτηρία της ψυχής του.

Ο Sommervogel μνημονεύει εγκωμιαστικό ποίημά του για τον κόμη d' Arcourt και το έμμετρο «de Architectura», που δημοσιεύτηκε το 1813 στη συλλογή «Poemata didactica». Συνεργάστηκε επίσης με το διάσημο πνευματικό συγγραφέα Grou στο «Ιστορικό και δογματικό εγχειρίδιο της αληθοῦς θρησκείας».

Τελευταίο του έργο είναι η «Περί της σημερινής καταστάσεως της θρησκείας των Ελλήνων» διατριβή, η οποία δημοσιεύτηκε από τον οίκο Crapart των Παρισίων το 1792, λίγους μήνες πριν από το μαρτυρικό του θάνατο. Είναι αφιερωμένη στον αρχιεπίσκοπο των Παρισίων⁵. Γραμμένη σε γλώσσα που μαρτυρεί λογοτεχνικά προσόντα, η «Περί της θρησκείας των Ελλήνων» πραγματεία παρουσιάζει ενδιαφέρον, χωρίς ωστόσο να είναι απαλλαγ-

1. Μ. Ρούσσοσ-Μηλιδώνη, Αποστολή Ιησουϊτών, ό.π., σ. 56.

2. Synopsis Historiae Societatis Jesu, Lcvanii 1950, έτος 1706.

3. H. Foucau, Notice, σ. 22.

4. Βλ. σημείωση 39.

5. Lettre d'un missionnaire apostolique, curé dans le Levant, à Mgr l'archevêque de Paris, touchant l'état présent de la religion parmi les Grecs, Paris 1792.

μένη από το πολεμικό ύφος της εποχής και το απολογητικό πνεύμα. Έχει όμως και πολλά θετικά στοιχεία, που δεν απαντούν σε ανάλογα θεολογικά συγγράμματα της εποχής. Η Εκκλησία των Ελλήνων, διαβάζουμε π.χ. στην Εισαγωγή, θα πρέπει να τύχει της προσοχής όλων των χριστιανών, επειδή, σε αντίθεση με τους μεταρρυθμιστές της Δύσης (Διαμαρτυρομένους) διατήρησε αναλλοίωτα τα δόγματα των Πατέρων και τη θρησκευτική παράδοση: «Με την αγάπη και το ζήλο που τρέφετε για τη θρησκεία, αντιλαμβάνεστε, Σεβασμιότατε, πόσο χρήσιμη μπορεί να είναι η μελέτη των δογμάτων, του εκκλησιαστικού δικαίου και των θρησκευτικών εθίμων που εξακολουθούν να ισχύουν μεταξύ των Ελλήνων. Γνωρίζετε ότι ανάγονται στους Αποστόλους και στους ενδοξότερους μαθητές τους. Νόμος για τους Έλληνες είναι να διατηρούν απαραβίαστα και αναλλοίωτα τα διδάγματα των Πατέρων. Μελετώντας συνεπώς τη θρησκεία τους μπορούμε να γνωρίσουμε την παράδοση που προέρχεται από σοφούς και αγίους ιεράρχες. Όσοι δεν έχουν, Σεβασμιότατε, τις δικές Σας γνώσεις νομίζουν ότι το επάρατο σχίσμα στο οποίο έπεσαν και η τυραννική εξουσία που τους καταπίεζε εξαφάνισαν σ' αυτούς τα ίχνη της θρησκείας, ώστε να είναι περιττό στους θεολόγους να ασχολούνται με την πίστη και τα έθιμά τους. Εκείνο που ευνοεί την προκατάληψη αυτή είναι ότι οι δυτικοί λαοί, που αποκόπηκαν από το κέντρο της χριστιανικής ενότητας, επειδή έτσι το επέβαλε κάποιος υσεβής πρίγκιπας, άλλαξαν τα πάντα στη θρησκεία».

Εδώ ο π. Guérin du Rocher αντιπαράθετει το «σχίσμα» (schisme) των Ελλήνων, οι οποίοι εξακολουθούν να διατηρούν ωστόσο την πίστη των Πατέρων, στην «επανάσταση» (Revolte) των Διαμαρτυρομένων κατά της Ρωμαϊκής Εκκλησίας, το «κέντρο της χριστιανικής ενότητας».

Εκθειάζοντας στη συνέχεια την κανονική τάξη των Ορθοδόξων, γράφει: «Στην εκλογή πατριαρχών, μητροπολιτών και επισκόπων οι Έλληνες ακολουθούν το κανονικό δίκαιο. Οι ιερείς τους εξουσιοδοτούνται από τους επισκόπους, στους οποίους υπακούουν χωρίς αντιρρήσεις. Οι Τούρκοι επεμβαίνουν στην εκλογή του πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. Αφήνουν όμως να τηρούνται οι τύποι των διατάξεων που προβλέπουν οι ιεροί κανόνες. Ο πατριαρχική εκλογή γίνεται σε σύνοδο πολλών επισκόπων της Ελλάδος. Ο πατριάρχης διορίζει στις χηρεύουσες έδρες πιστούς στις εντολές του επισκόπου, οι οποίοι με τη σειρά τους φροντίζουν για τον κλήρο της διοίκησής τους και τη μετάδοση των μυστηρίων. Οι επίσκοποι προέρχονται από τις μονές του τάγματος του Αγίου Βασιλείου, που είναι το πιο γνωστό ή από άλλα λιγότερο σημαντικά μοναστήρια. Η καλή και θρησκευτική συμπεριφορά τους μετριάξει τη θυσία της τυφλής υπακοής που τους οφείλουν οι ιερείς. Για να δώσουν την άφεση, ακόμη και στους ασθενείς, οι ιερείς οφεί-

λουν να έχουν ην άδεια του επισκόπου. Πριν τη λάβουν προηγείται εξέταση, η οποία όμως δεν είναι πολύ αυστηρή.

Οι Ανατολικοί έσφαλαν ενίοτε σε θέματα θεολογίας και μεταφυσικής υιοθετώντας φαντασιώδη μάλλον παρά σταθερά συστήματα. Στη διοίκηση ποτέ δεν απομακρύνθηκαν από τη λογική και ορθή κρίση».

Ένα άλλο κεφάλαιο, που παρουσιάζει ενδιαφέρον στη διατριβή του Guérin du Rocher, είναι το περί αφοσίωσης των Ελλήνων στη χριστιανική πίστη παρ' όλες τις θυσίες και διωγμούς στους οποίους υποβάλλονται από τους απίστευτους: «Παρ' όλες τις καταχρήσεις και τα ελαττώματα των χριστιανών της Ανατολής, η αφοσίωση στη θρησκεία τους είναι απεριόριστη. Πώς να μη θαυμάσει κανείς ότι ένα τόσο πολυάριθμο έθνος προτιμάει τη στυγή δου'εία από τα πλούτη, τις τιμές και τις ψηλές θέσεις μόνο και μόνο για να μείνει πιστό στο χριστιανισμό. Πόσοι νέοι και ηλικιωμένοι μαρτύρησαν ενώπιον των Τούρκων την αγιότητα του Ευαγγελίου. Άλλοι έχασαν τα αγαθά τους και άλλοι έχυσαν το αίμα τους. Εγώ ο ίδιος υπήρξα μάρτυρας ενός θαυμάσιου γεγονότος σε μια μεγάλη πόλη, όπου πέρασα ως ιεραπόστολος πολλά χρόνια. Ανάμεσα στις όμορφες κοπέλες της πόλης αυτής υπήρχε μια, της οποίας η ασύγκριτη καλλονή υπερέβαλε όλες τις άλλες. Ήταν δέκα οκτώ χρονών και κατά το έθιμο της Ανατολής δεν είχε σχεδόν βγει από το σπίτι της. Η φήμη των αρετών και του κάλλους της έφτασε στα αυτιά του διοικητή. Από τη στιγμή που άκουσε να του περιγράφουν την ομορφιά της Ελληνίδας, το πάθος φούντωσε στην καρδιά του. Όμως ο τύραννος, παρ' όλη την εξουσία που είχε, έπρεπε να μηχανευτεί κάποιο τέχνασμα για να μη δώσει την εντύπωση ότι ενεργεί αντίθετα με τους νόμους. Το πάθος ακόνισε τη φαντασία του. Ζήτησε να καλέσουν τη νέα, η οποία εμφανίστηκε μπροστά του με καλυμμένο το πρόσωπο, σεμνή και φοβισμένη. Ο Τούρκος της μίλησε με ευγένεια και της υποσχέθηκε τα καλύτερα δώρα. Άφησε το αυστηρό ύφος και της απηύθυνε τα πιο κολακευτικά και ευχάριστα λόγια.

— Ο ουρανός σε ευνόησε με όλες τις αρετές. Μόνο ένας πασάς είναι άξιος να σε πάρει για σύζυγο.

— Κύριε, του απάντησε σεμνά η νεαρή χριστιανή, η θρησκεία μου δε μου επιτρέπει να δεχτώ την τιμή αυτή. Καμιά εύνοια, ακόμη και αυτό το μαρτύριο, δεν μπορούν να κλονίσουν την πίστη μου.

— Εάν δεν είμαι ο σύζυγός σου, θα μάθεις ότι είμαι ο κύριός σου, απάντησε έξαλλος ο μουσουλμάνος.

Την ίδια στιγμή έκανε νεύμα στους βασανιστές να αναλάβουν το αθώο θύμα. Για να ικανοποιήσουν τον κύριό τους, οι υπηρέτες την έσυραν στη φυλακή και την υπέβαλαν για οκτώ μέρες σε αφόρητα μαρτύρια. Τέλος άπλωσαν το εξασθενημένο από την πείνα και τις κακουχίες σώμα της

πάνω σε πυρακτωμένες ράβδους. Τίποτε όμως δεν κλόνισε τη σταθερότητα της νεαρής χριστιανής. Δεξιοτέχνες Έλληνες κατόρθωσαν να την απελευθερώσουν με δωροδοκία και να τη φυγαδεύσουν σε άγνωστο τόπο.

Θα τελειώσω με ένα «οικουμενικό» απόσπασμα της πραγματείας του π. Guérin du Rocher. Αν εξαιρέσουμε το παπικό πρωτείο και τη θορυβώδη διαμάχη περί εκπορεύσεως του Παναγίου Πνεύματος, γράφει, οι Εκκλησίες Ανατολής και Δύσης ομολογούν την αυτή πίστη:

«Μία είναι η πίστη των Ανατολικών και της Ρωμαϊκής Εκκλησίας όσον αφορά στην εξουσία των Αγίων Γραφών, την άπειρη τελειότητα του Θεού, την Αγία Τριάδα, την πνευματική και αλάθητη διδασκαλία της Εκκλησίας, το θείο πρόσωπο και τα μυστήρια του Λυτρωτή, την αναγκαιότητα της θείας χάριτος και τους τρόπους μετάδοσής της, την αιώνια καταδίκη των ανόμων και την ανταμοιβή των δικαίων. Την ίδια έχουμε γνώμη για το περιεχόμενο των Γραφών, τα συγγράμματα των Πατέρων και τις αποφάσεις των Οικουμενικών Συνόδων».

Το φθινόπωρο του 1792, όπως η ηρωική ελληνίδα της Θεσσαλονίκης, ο π. Guérin du Rocher έπεσε θύμα της τρομοκρατίας που αιματοκύλησε την επαναστατημένη για την αναγνώριση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων Γαλλία. Μόνο μεταξύ της 2 και 6 Σεπτεμβρίου του έτους εκείνου, εκτελέστηκαν βάνουσα 1.368 αθώοι, από τους οποίους 250 ήταν ιερείς της Καθολικής Εκκλησίας. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονταν ο Ρ. Φ. Guérin du Rocher και ο αδελφός του Πέτρος.

Στις 11 Ιουλίου 1791, ο πρώην ιεραπόστολος στη Θεσσαλονίκη παραιτήθηκε από το ίδρυμα «Salpêtrière», επειδή αρνήθηκε να καταθέσει τον όρκο υποταγής του κλήρου στους τρομοκράτες¹. Στην τελευταία διασωθείσα επιστολή του της 10 Ιανουαρίου 1792 εκφράζει την ελπίδα ότι μετά την καταιγίδα του διωγμού θα ακολουθήσει η γαλήνη. «Η ιστορία της Εκκλησίας από τα μέσα του αιώνα αυτού έχει να επιδείξει πολλές ηρωικές πράξεις. Η σημερινή κατάσταση άρχισε να διαμορφώνεται από την εποχή εκείνη. Ας ελπίσουμε ότι την καταιγίδα θα διαδεχτεί η γαλήνη».

Η πρόβλεψή του δεν επαληθεύτηκε: Στις 13 Αυγούστου 1792 οι ιερείς Πέτρος Guérin du Rocher, προϊστάμενος στον οικο νεομετεστραμμένων των Παρισίων και ο αδελφός του Ροβέρτος Φραγκίσκος φυλακίστηκαν στο ιεροσπουδαστήριο του Saint-Firmin. Εκτελέστηκαν στις 3 Σεπτεμβρίου. Ο πάπας Πίος ΙΑ' τους κατέταξε στους «οσίους» (Venerabiles).

Με το μαρτυρικό του θάνατο ο όσιος Ροβέρτος Φραγκίσκος Guérin du Rocher επισφράγισε την πρώτη περίοδο δράσης του τάγματος των Ιη-

1. Abbé Brossard, Histoire du serment à Paris (Ιστορία του όρκου στο Παρίσι), Paris 1971.

σουϊτών στον ελληνικό χώρο και μάλιστα στη Μακεδονία που ένας άλλος Ιησουΐτης ιεραπόστολος, ο Φραγκίσκος Tarillon, είχε χαρακτηρίσει το 1714 σαν το «εκλεκτό τμήμα της Ελλάδος».

Έγγραφα του Γαλλικού Προξενείου Θεσσαλονίκης που αφορούν στους Ιησουΐτες και φυλάσσονται στο Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών της Γαλλίας Archives Nationales Affaires Etrangères (A.N.Aff. Etr.).

A. N. Aff. Etr. B1 990: α) Επιστολή Boismont εις Pontchartrain της 3/6/1712 περί ιδρύσεως παρεκκλησίου υπό π. Braconnier. β) Του αυτού προς τον αυτόν, επιστολή 5/8/1712 περί Ιησουϊτών Θεσσαλονίκης και Τριπόλεως Συρίας. γ) του αυτού προς τον αυτόν, επιστολή 15/5/1713 περί ιδρύσεως εκκλησίας. δ) Του αυτού προς τον αυτόν, 18/9/1714. ε) Του αυτού προς τον αυτόν, 24/7/1714, ο π. Braconnier πνευματικός προξένου. στ) Του αυτού προς τον αυτόν, 20/9/1716. Συνημμένη επιστολή πρέσβη des Alleurs περί καλής μεταχειρίσεως Ιησουϊτών από εκάστοτε πρόξενο. ζ) Του αυτού προς τον αυτόν, 22/11/1717: ο π. Tarillon στη Θεσ/νίκη, εις B1 991. η) B1 992, Boismont προς Maugerap, επιστολή 22/6/1724. θ) B1 994, Bayle εις Maugerap, επιστολή 1/7/1733. ι) B1 994, Bezud προς Maugerap, επιστολή 27/7/1737. ια) B1 994, Thomas προς Maugerap, 1/9/1737. ιβ) B1 994, του αυτού προς τον αυτόν, 16/9/1737. ιγ) Του αυτού προς τον αυτόν, B1 994, του αυτού προς τον αυτόν, 16/12/1737. ιδ) B1 994, του αυτού προς τον αυτόν, 19/12/1737 περί του παρεκκλησίου Ιησουϊτών. ιε) Του αυτού προς τον αυτόν, B1 995, επιστολή 8/3/1738. ιστ) B1 995, του αυτού προς τον αυτόν, 21/4/1738: Ιησουΐτες και Άγιον Όρος. ιζ) B1 995, του αυτού προς τον αυτόν, 19/7/1738, παρεκκλήσιο Ιησουϊτών, χειρόγραφα. ιη) B1 995, του αυτού προς τον αυτόν, 28/8/1738. ιθ) B1 995, του αυτού προς τον αυτόν, 22/2/1743. κ) B1 995, του αυτού προς τον αυτόν, 1/9/1739. κα) B1 996, του αυτού προς τον αυτόν, 13/2/1740. κβ) B1 996, Mazoillier προς Maugerap, 10/7/1743. κγ) B1 996, de Jonville προς Maugerap, 20/2/1744. κδ) B1 996, του αυτού προς τον αυτόν, 18/2/1745. κε) B1 997, του αυτού προς τον αυτόν, 27/3/1746, περί Ιησουϊτών Κριμαίας. Εύνοια του Kouli Han προς τους Ιησουΐτες. κστ) B1 997, του αυτού προς τον αυτόν, 29/4/1746, εκκλησία Ιησουϊτών. κζ) B1 997, του αυτού προς τον αυτόν, 91/2/1746, σχολείο Ιησουϊτών. κη) B1 998, του αυτού προς τον αυτόν, ο π. Alby ηγούμενος. κθ) B1 998, de Jonville προς Machault (υπουργό Ναυτικών), 3/9/1751. Ιησουΐτες Θεσσαλονίκης. Ο π. de Reals πρωθηγούμενος. λ) B1 998, Clairambault προς Machault, 20/8/1754, επιστολή π. de Réals. λα) B1 999, d'Evant προς Machault, 30/5/1757, λβ) B1 999, d'Evant προς υπουργό Berryer, 30/10/1759. λγ) B1 999, του αυτού προς τον αυτόν, 16/12/1759: ο π. Citty. λδ) B1 999, του αυτού προς τον αυτόν, διαμαρτυρία d'Evant

για π. Citty. λε) B1 999, Cancelin (πλοίαρχος) προς Berryer, 24/1/1761. λστ) B1 999, d'Evant προς Berryer, 22/2/1761). λζ) B1 999, του αυτού προς τον αυτόν, 22/3/1761. λη) B1 999, του αυτού προς τον αυτόν, 20/6/1761. λθ) B1 999, του αυτού προς τον αυτόν, 16/7/1761. μ) B1 999, του αυτού προς τον αυτόν, 19/6/1762. μα) B1 999, του αυτού προς τον αυτόν, 17/7/1762. μβ) B1 999, του αυτού προς τον αυτόν, 18/9/1762. μγ) B1 999, του αυτού προς τον αυτόν, 20/2/1763. μδ) B1 1000 d'Evant στο δούκα de Praslin, υπουργό Εξωτερικών, 29/2/1764. με) B1 1000, του αυτού προς τον αυτόν, 3/4/1765. μστ) B1 1000, του αυτού προς τον αυτόν, 22/4/1765. μζ) B1 1000, του αυτού προς τον αυτόν, 15/10/1765. μη) B1 1001, d'Arasy προς de Sartine, υπουργό Εξωτερικών, 12/11/1774. μθ) B1 1001, του αυτού προς τον αυτόν, 25/6/1778, ο πρόξενος κατά του πρώην Ιησουΐτου Montures.

Από το Βιβλίο του Εμπορικού Επιμελητηρίου Μασσαλίας δημοσιεύουμε στις επόμενες σελίδες φωτογραφία «Διπλώματος εγκατάστασης των Ιησουϊτών στη Θεσσαλονίκη» (εικ. 1) και μετάφρασή του στα ελληνικά:

*Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Βιβλίου Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου Μασσαλίας
Πτυχίον διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Ἱεραποστόλων Πατέρων Ἱησουϊτῶν
ὡς Ἐφημερίων τοῦ Προξένου τῆς Θεσσαλονίκης.*

Σήμερον τὴν 7ην τοῦ μηνὸς Ἰουλίου 1706 Ὁ Βασιλεὺς εὐρισκόμενος ἐν Βερσαλλίαις καὶ ἡ Αὐτοῦ Ὑψηλότης, θέλουσα νὰ χορηγήσῃ εἰς τοὺς Πατέρας Ἱησουϊτας Ἱεραποστόλους ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὸ μέσον ἐγκαταστάσεως Ἱεραποστόλων ἐν τῇ ξηρᾷ πρὸς Θεσσαλονίκην, ὡς μετ' ἐπιτυχίας ἔπραξαν εἰς τόπους τοῦ Ἀρχιεπελάγου, Αὕτη ἐγκατέστησε αὐτούς ὡς ἐφημερίους τοῦ Προξένου τοῦ Γαλλικοῦ Ἔθνους εἰς Θεσσαλονίκην μετ' ἀπολαυῆς τῶν συμπαρομαρτούντων προνομίων καὶ ἐπικρασιῶν ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως ἔχουσι τὸν ἐπαρκῆ ἀριθμὸν ἱερέων διὰ νὰ λέγουσι τὴν λειτουργίαν καθ' ἐκάστην ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τοῦτω καὶ δύο λειτουργίας τὰς Κυριακὰς καὶ Ἑορτὰς ὡς γίνεται σήμερον ὑπ' ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἐξυπηρετοῦσι τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο, ἐντέλλων εἰς τὸν Προξένον καὶ τοὺς Βουλευτὰς τοῦ Ἔθνους ὅπως τοὺς ἀναγνωρίσωσι ὑπὸ τὴν ιδιότητα αὐτῆν τῶν ἐφημερίων καὶ φροντίζοντες διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος πτυχίου τὸ ὑποῖον ἡ Αὐτοῦ Ὑψηλότης ἠθέλησεν εἰς ἔνδειξιν νὰ ὑπογράψῃ ἰδιοχείρως καὶ νὰ προσυπογραφή ὑπὸ ἡμῶν τῶν Συμβούλων κατὰ τὰς εἰσηγήσεις του.

*Ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας ἐπὶ τῶν Διαταγμάτων
καὶ Οἰκονομικῶν
(ὑπογραφή)
Λουδοβίκος*

Καταχωρηθὲν εἰς τὸ ἀρχαιοφυλάκειον τοῦ Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου Μασσαλίας τὴν 16 Αὐγούστου 1706.

ὑπογραφή δυσανάγνωστος

Καταχωρηθὲν εἰς τὴν ἀρχιγραμματεῖαν τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας ἐν Πέραν. Κωνσταντινούπολις τὴν 18 Ἰουνίου 1711.

ὑπογραφή δυσανάγνωστος

Καταχωρηθὲν εἰς τὴν ἀρχιγραμματεῖαν τοῦ Προξενείου τῆς Γαλλίας ἐν Θεσσαλονίκῃ τὴν 19 Ἰουνίου 1713 ὑπ' ἐμοῦ τοῦ ἀρχιγραμματέως.

ὑπογραφή δυσανάγνωστος

ΜΑΡΚΟΣ Ν. ΡΟΥΣΣΟΣ-ΜΗΛΙΑΔΩΝΗΣ

SUMMARY

Markos N. Roussos-Milidonis, Jesuit Missions in Macedonia in the 17 and 18 C. Part Two.

After having mentioned the First part of his article on the Mission of the Jesuits in Macedonia, published in the 27th volume of «Makedonika», the author presents the Second Part which begins in 1726 with the arrival of Father J. B. Souciet in Thessaloniki and ends with the interdiction of the Compagnie de Jésus (Societas Jesu) by Pope Clement XIV in 1773. Father J. B. Souciet is known to us from his description of the city of Thessaloniki as well as from his archaeological interests. We find proof of those in his correspondence with his brother Etienne, editor of the magazine «Mémoires de Trévoux».

Also Father Souciet wrote the chronicle of the foundation and early development of the Seat of the Jesuits in Thessaloniki pursuing the notes of the first Jesuit who settled in town, Father François Braconnier.

The successors of Father Souciet, J. B. Gresset, J. B. Charon, M. A. Charrot, A. Desprez, French, J. L. Alby, J. Délenda, N. Délenda, Greek and the Armenian Melchior Hermès, devoted themselves to the pastoral duties, the teaching of the young and the services for the prisoners and slaves for who they also founded «Le Bassin des Esclaves».

In 1740 is founded the church of Saint Louis at the site where actually the Catholic church stands, 19 Frangon Street. Three years later the Catholic community, which consisted of no more than 200 persons, mainly French, Italians and a few Greek families from Syros, Tinos and Smyrne, was organised in a parish.

The French consuls, in their correspondence with the Ministry of Foreign Affairs, the Marine and the Chamber of Commerce of Marseille, give us information on the activities of the Jesuits in Macedonia.

The last Jesuit priest in Thessaloniki was Father R. F. Guérin du Rocher. After six years of mission work in Northern Greece (1767-1773) he returned to Paris, where he died as a martyr in the period of the «Terreur». He wrote a study on the Greek Orthodox Church dedicated to the Archbishop of Paris.

Father Dapei from Chios remained in Thessaloniki, after the abolition of the Jesuits in 1773. His companion was Father Edouard Desperamo, a

compatriot of his. They left Thessaloniki, the former for Constantinople, the last for Russia, after the Pères Lazaristes de Saint Vincent de Paul (1783) had taken charge of the Mission. The same Pères Lazaristes serve the Catholic community of Macedonia to this day.

At the end of the article, there are published some documents related to the Mission of the Jesuits in Macedonia: Their nomination as chaplains of the French consuls by Louis XIV (1706), a letter by Father F. Braconnier (1769), the document of the foundation of the parish. The originals are conserved in the archives of the House of the Pères Lazaristes in Thessaloniki.